

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
VII kadencja
Prezes Rady Ministrów
RM 10-98-12

Druk nr 1130
Warszawa, 15 lutego 2013 r.

Pani
Ewa Kopacz
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowna Pani Marszałek

Na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. przedstawiam Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy

**- o zmianie ustawy o postępowaniu w
sprawach nieletnich oraz ustawy -
Prawo o ustroju sądów powszechnych z
projektami aktów wykonawczych.**

W załączeniu przedstawiam także opinię dotyczącą zgodności proponowanych regulacji z prawem Unii Europejskiej.

Ponadto uprzejmie informuję, że do prezentowania stanowiska Rządu w tej sprawie w toku prac parlamentarnych został upoważniony Minister Sprawiedliwości.

Z poważaniem

(-) Donald Tusk

U S T A W A

z dnia

o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych

Art. 1. W ustawie z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, z późn. zm.¹⁾) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) uchyla się art. 13;
- 2) art. 15 otrzymuje brzmienie:

„Art. 15. Postępowanie w sprawach nieletnich prowadzi sąd rodzinny, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Postępowanie w tych sprawach jest niejawne.”;
- 3) w art. 16 § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1. Jeżeli w sprawie o czyn karalny, o którym mowa w art. 1 § 2 pkt 2 lit. a, wszczęto postępowanie przeciwko nieletniemu wspólnie z dorosłym, prokurator wyłącza sprawę nieletniego i przekazuje ją sądowi rodzinnemu.”;
- 4) w art. 18 w § 2 w pkt 1:
  - a) lit. a otrzymuje brzmienie:

„a) postępowanie przygotowawcze prowadzi sąd rodzinny, z tym że przepisy art. 16 oraz art. 32k stosuje się,”;
  - b) lit. d otrzymuje brzmienie:

„d) przepisy art. 23–25a, art. 27, art. 32, art. 32f, art. 32g, art. 32h, art. 32n § 1 i art. 32o § 4 stosuje się odpowiednio,”;
- 5) po art. 18 dodaje się art. 18a w brzmieniu:

„Art. 18a. Nieletniemu przysługują:

  - 1) prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy,
  - 2) prawo do odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania – o czym należy go pouczyć przed przystąpieniem do przesłuchania lub wysłuchania.”;
- 6) art. 20 i 21 otrzymują brzmienie:

---

¹⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2011 r. Nr 112, poz. 654, Nr 149, poz. 887 i Nr 191, poz. 1134 oraz z 2012 r. poz. 579.

„Art. 20. § 1. W sprawach nieletnich stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego właściwe dla spraw opiekuńczych, a w zakresie zbierania, utrwalania i przeprowadzania dowodów przez Policję oraz powoływania i działania obrońcy stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego, ze zmianami przewidzianymi w ustawie.

§ 2. Czynności dowodowe z udziałem osób małoletnich innych niż nieletni przeprowadza się przy odpowiednim zastosowaniu przepisów Kodeksu postępowania karnego.

§ 3. Do rzeczy zatrzymanych w toku postępowania stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego.

Art. 21. § 1. Sąd rodzinny wszczyna postępowanie w sprawie nieletniego, jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie istnienia okoliczności, o których mowa w art. 2.

§ 2. Sąd rodzinny nie wszczyna postępowania, a wszczęte umarza w całości lub w części, jeżeli nie ma podstaw do jego wszczęcia lub prowadzenia w określonym zakresie albo gdy orzeczenie środków wychowawczych lub poprawczych jest niecelowe, w szczególności ze względu na orzeczone już środki w innej sprawie, które w ocenie sądu są wystarczające.

§ 3. Na postanowienie wydane na podstawie § 2 stronom oraz pokrzywdzonemu przysługuje zażalenie. Do pokrzywdzonego stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego.”;

7) po art. 21 dodaje się art. 21a w brzmieniu:

„Art. 21a. Postępowanie w sprawie nieletniego ma na celu ustalenie, czy istnieją okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego lub czy nieletni popełnił czyn karalny, a także ustalenie, czy zachodzi potrzeba zastosowania wobec nieletniego środków przewidzianych w ustawie.”;

8) w art. 22 § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1. W sprawie o czyn ścigany na wniosek sąd rodzinny wszczyna postępowanie w razie złożenia wniosku; postępowanie toczy się wówczas z urzędu.”;

9) w art. 24 § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1. W celu ustalenia danych dotyczących nieletniego i jego środowiska, a w szczególności dotyczących zachowania się i warunków wychowawczych nieletniego, sytuacji bytowej rodziny, przebiegu nauki nieletniego i sposobu spędzania czasu wolnego, jego kontaktów środowiskowych, stosunku do niego rodziców albo

opiekuna, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych w środowisku uzależnień nieletniego, sąd rodzinny zleca kuratorowi sądowemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego.”;

10) art. 25a otrzymuje brzmienie:

„Art. 25a. § 1. W razie potrzeby uzyskania opinii o stanie zdrowia psychicznego nieletniego, sąd rodzinny zarządza jego badanie przez co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów. Na wniosek biegłych lekarzy psychiatrów do udziału w wydaniu opinii sąd powołuje biegłych innych specjalności.

§ 2. W razie zgłoszenia przez biegłych takiej konieczności, badanie stanu zdrowia psychicznego nieletniego może być połączone z obserwacją w podmiocie leczniczym niebędącym przedsiębiorcą tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że nieletni wykazuje wysoki stopień demoralizacji lub popełnił czyn karalny, o którym mowa w art. 1 § 2 pkt 2 lit. a.

§ 3. O potrzebie obserwacji w podmiocie leczniczym niebędącym przedsiębiorcą orzeka sąd rodzinny po wysłuchaniu nieletniego, określając miejsce i czas trwania obserwacji. Do udziału w wysłuchaniu należy dopuścić pozostałe strony i obrońcę nieletniego, jeżeli się stawia.

§ 4. Obserwacja w podmiocie leczniczym niebędącym przedsiębiorcą nie powinna trwać dłużej niż 4 tygodnie; na wniosek podmiotu leczniczego sąd rodzinny może przedłużyć ten termin na czas określony, niezbędny do zakończenia obserwacji. Łączny czas trwania obserwacji w danej sprawie nie może przekroczyć 6 tygodni. O zakończeniu obserwacji należy niezwłocznie zawiadomić sąd rodzinny.”;

11) art. 29 otrzymuje brzmienie:

„Art. 29. Postanowienie o zastosowaniu środków, o których mowa w art. 25a, art. 26, art. 27 § 1, 2, 4 i 7 oraz art. 28, doręcza się stronom. Na postanowienie przysługuje zażalenie, z tym że rozpoznanie zażalenia na postanowienie, o którym mowa w art. 25a § 3 i 4, następuje niezwłocznie. Zażalenie nie wstrzymuje wykonania postanowienia.”;

12) w art. 30 uchyla się § 3 i 5;

13) po art. 31 dodaje się art. 31a w brzmieniu:

„Art. 31a. § 1. Stronom i innym osobom przysługuje zażalenie na czynności naruszające ich prawa.

§ 2. Zażalenie rozpoznaje sąd rodzinny.”;

14) w dziale III:

a) po rozdziale 1 dodaje się rozdział 1a w brzmieniu:

„Rozdział 1a

Przebieg postępowania

Art. 32a. § 1. O wszczęciu postępowania wydaje się postanowienie, w którym określa się osobę, której postępowanie dotyczy, oraz przedmiot tego postępowania.

§ 2. Postanowienie, o którym mowa w § 1, doręcza się stronom oraz ujawnionemu pokrzywdzonemu, wraz z pouczeniem o przysługujących im prawach i ciężących obowiązkach.

§ 3. W razie ujawnienia nowych okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego lub nowych czynów karalnych wydaje się postanowienie o zmianie postanowienia, o którym mowa w § 1.

Art. 32b. § 1. W postępowaniu zbiera się dane o nieletnim, jego warunkach wychowawczych, zdrowotnych i bytowych oraz przeprowadza się inne dowody.

§ 2. Sąd rodzinny w szczególności:

- 1) wysłuchuje nieletniego, jego rodziców albo opiekuna;
- 2) zarządza w razie potrzeby przeprowadzenie przeszukania i oględzin oraz dokonuje innych czynności procesowych w celu wszechstronnego wyjaśnienia sprawy.

§ 3. Strony, obrońcy i pełnomocnicy mogą zgłaszać wnioski dowodowe. Pokrzywdzony może składać wnioski dowodowe do czasu rozpoczęcia rozprawy.

Art. 32c. § 1. Jeżeli interesy nieletniego i jego rodziców albo opiekuna pozostają w sprzeczności, a nieletni nie ma obrońcy, prezes sądu wyznacza mu obrońcę z urzędu.

§ 2. Jeżeli nieletni nie ma obrońcy i jednocześnie:

- 1) jest głuchy, niemy lub niewidomy lub
  - 2) zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego stan zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny, lub
  - 3) nieletniego umieszczono w schronisku dla nieletnich
- prezes sądu wyznacza mu obrońcę z urzędu.

§ 3. Nieletni może złożyć wniosek o ustanowienie obrońcy z urzędu. Prezes sądu uwzględni wniosek, jeżeli udział obrońcy w sprawie uzna za potrzebny,

a nieletni lub jego rodzice nie są w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia obrońcy z wyboru bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny.

§ 4. Obrońca nieletniego może przedsięwziąć czynności procesowe jedynie na korzyść nieletniego, uwzględniając jego słuszny interes.

Art. 32d. § 1. Strony oraz obrońcy i pełnomocnicy mogą przeglądać akta sprawy i robić z nich odpisy, przy czym sąd rodzinny może odmówić nieletniemu przeglądania akt i sporządzania z nich odpisów, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze.

§ 2. Prawo do przeglądania akt i robienia z nich odpisów, z wyłączeniem wywiadów środowiskowych i opinii o nieletnim, przysługuje, za zgodą sądu rodzinnego, także pokrzywdzonemu.

Art. 32e. § 1. Policja zbiera i utrwała dowody przejawów demoralizacji oraz czynów karalnych w wypadkach niecierpiących zwłoki, a w razie potrzeby dokonuje zatrzymania nieletniego.

§ 2. Sąd rodzinny może zlecić dokonanie określonych czynności kuratorowi lub Policji, a w wyjątkowych wypadkach może zlecić Policji dokonanie czynności w określonym zakresie.

§ 3. Po dokonaniu czynności określonych w § 1 lub 2 sprawę przekazuje się niezwłocznie sądowi rodzinnemu.

§ 4. Jeżeli z okoliczności sprawy wynika, że sprawcą czynu karalnego jest nieletni, lecz czynności, o których mowa w § 1, nie doprowadziły do ustalenia jego tożsamości, Policja niezwłocznie przekazuje sprawę sądowi rodzinnemu, który odmawia wszczęcia postępowania albo wszczyna postępowanie w sprawie i zleca Policji dokonanie określonych czynności w wyznaczonym terminie, nie dłuższym niż 2 miesiące.

Art. 32f. Przesłuchanie nieletniego przez Policję odbywa się w obecności rodziców, którym przysługuje władza rodzicielska, albo opiekuna lub obrońcy nieletniego, a jeżeli zapewnienie ich obecności byłoby w danym wypadku niemożliwe, należy wezwać nauczyciela, przedstawiciela powiatowego centrum pomocy rodzinie lub przedstawiciela organizacji społecznej, do której zadań statutowych należy oddziaływanie wychowawcze na nieletnich lub wspomaganie procesu ich resocjalizacji. Przepis art. 19 stosuje się odpowiednio.

Art. 32g. § 1. Jeżeli jest to konieczne ze względu na okoliczności sprawy, Policja może zatrzymać, a następnie umieścić w policyjnej izbie dziecka nieletniego, co do którego istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełnił czyn karalny, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów tego czynu, albo gdy nie można ustalić tożsamości nieletniego.

§ 2. Uprawnienia Policji do zatrzymania nieletniego przysługują także Straży Granicznej, w zakresie jej właściwości.

§ 3. Zatrzymanego nieletniego informuje się natychmiast o przyczynach zatrzymania oraz przysługujących mu prawach, w tym o prawie do skorzystania z pomocy obrońcy, prawie do odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania i o prawie złożenia zażalenia na czynności naruszające jego prawa. Nieletniego należy niezwłocznie przesłuchać. Nieletniemu, na jego żądanie, umożliwia się nawiązanie kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z obrońcą.

§ 4. Z zatrzymania nieletniego sporządza się protokół, zawierający w szczególności określenie miejsca, daty, godziny i przyczyny zatrzymania.

§ 5. Policja niezwłocznie zawiadamia rodziców albo opiekuna nieletniego o zatrzymaniu. Zawiadomienie przekazywane rodzicom albo opiekunowi nieletniego powinno zawierać informacje, o których mowa w § 3.

§ 6. O zatrzymaniu nieletniego należy niezwłocznie, nie później niż w ciągu 24 godzin od chwili zatrzymania, zawiadomić właściwy sąd rodzinny.

§ 7. Zatrzymanego nieletniego należy natychmiast zwolnić i przekazać rodzicom albo opiekunowi, jeżeli:

- 1) ustanie przyczyna zatrzymania;
- 2) poleci to sąd rodzinny;
- 3) nie został zachowany termin, o którym mowa w § 6;
- 4) w ciągu 48 godzin od chwili zawiadomienia właściwego sądu rodzinnego o zatrzymaniu nieletniego nie ogłoszono nieletniemu postanowienia o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich lub tymczasowym umieszczeniu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, rodzinie zastępczej zawodowej albo w zakładzie lub placówce, o których mowa w art. 12.

§ 8. Nieletni w razie ogłoszenia mu postanowienia, o którym mowa w § 7 pkt 4, może przebywać w policyjnej izbie dziecka przez czas niezbędny do

przekazania go do właściwej rodziny zastępczej zawodowej, placówki, ośrodka lub schroniska, nie dłużej jednak niż przez dalszych 5 dni.

§ 9. W policyjnej izbie dziecka można również umieścić nieletniego w trakcie samowolnego pobytu poza schroniskiem dla nieletnich albo poza młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym lub zakładem poprawczym na czas niezbędny do przekazania nieletniego do właściwego schroniska, ośrodka lub zakładu, nie dłużej jednak niż na 5 dni.

Art. 32h. § 1. Nieletniego można również umieścić w policyjnej izbie dziecka:

- 1) na czas uzasadnionej przerwy w konwoju albo w doprowadzeniu, lecz nie dłużej niż na 24 godziny;
- 2) na polecenie sądu rodzinnego, wydane w formie postanowienia, na czas niezbędny do wykonania określonych czynności procesowych, nieprzekraczający 48 godzin.

§ 2. W wypadku, o którym mowa w § 1 pkt 1, Policja może umieścić nieletniego w policyjnej izbie dziecka bez zarządzenia sądu rodzinnego, zawiadamiając o tym sąd, na którego obszarze właściwości znajduje się policyjna izba dziecka. Na zarządzenie sądu kierownik policyjnej izby dziecka niezwłocznie zwalnia nieletniego.

§ 3. W wypadku, o którym mowa w § 1 pkt 2, Policja może nieletniego zatrzymać.

§ 4. Na postanowienie, o którym mowa w § 1 pkt 2, przysługuje zażalenie.

Art. 32i. Nadzór nad wykonywaniem czynności, o których mowa w art. 32e–32h, sprawuje sąd rodzinny.

Art. 32j. § 1. Sąd rodzinny może przekazać sprawę nieletniego, za jego zgodą, szkole, do której nieletni uczęszcza, albo organizacji młodzieżowej, sportowej, kulturalno-oświatowej lub innej organizacji społecznej, do której nieletni należy, jeżeli uzna, że środki oddziaływania wychowawczego, jakimi dana szkoła lub organizacja dysponuje, są wystarczające. Sąd rodzinny wskazuje, w miarę potrzeby, kierunki oddziaływania wychowawczego.

§ 2. Podmiot, któremu przekazano sprawę nieletniego, informuje sąd rodzinny o podjętych działaniach wychowawczych i osiągniętych efektach, nie rzadziej niż co 6 miesięcy, niezwłocznie zaś o ich nieskuteczności.

§ 3. Przepis art. 79 § 1 stosuje się odpowiednio.

Art. 32k. § 1. Jeżeli w toku postępowania ujawnione zostaną okoliczności uzasadniające pociągnięcie nieletniego do odpowiedzialności na zasadach określonych w art. 10 § 2 Kodeksu karnego, sąd rodzinny orzeka o przekazaniu sprawy prokuratorowi. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie.

§ 2. W razie ujawnienia nowych okoliczności wskazujących, iż nie zachodzi potrzeba pociągnięcia nieletniego do odpowiedzialności karnej, prokurator nie sporządza aktu oskarżenia i przekazuje sprawę sądowi rodzinnemu. Ponowne przekazanie sprawy nieletniego prokuratorowi jest wiążące.

Art. 32l. § 1. Jeżeli okoliczności i charakter sprawy, a także celowość zastosowania i dobór środków wychowawczych, nie budzą wątpliwości, sąd rodzinny orzeka na posiedzeniu o zastosowaniu środków wychowawczych, o których mowa w art. 6 pkt 1–8.

§ 2. Postanowienie uzasadnia się z urzędu i doręcza stronom, jeżeli zostało wydane na posiedzeniu niejawnym.

Art. 32m. § 1. Jeżeli nie zachodzą przesłanki z art. 21 § 2, art. 32j § 1 lub art. 32l § 1, zarządza się wyznaczenie rozprawy, o czym zawiadamia się strony oraz pokrzywdzonego.

§ 2. Pokrzywdzony może być obecny na rozprawie, chyba że jest to sprzeczne z dobrem nieletniego lub względami wychowawczymi.

Art. 32n. § 1. Rozprawa odbywa się przy drzwiach zamkniętych, chyba że jawność rozprawy jest uzasadniona ze względów wychowawczych.

§ 2. Podczas rozprawy sąd rodzinny wysłuchuje nieletniego. Nieletni może czynić uwagi i składać oświadczenia co do każdego przeprowadzonego dowodu. Wywiady środowiskowe oraz opinie o nieletnim powinny być odczytywane podczas jego nieobecności, chyba że szczególne względy wychowawcze przemawiają za celowością zapoznania nieletniego z ich treścią.

Art. 32o. § 1. Jeżeli strony, które wezwano na rozprawę, nie stawiają się bez usprawiedliwienia, sąd rodzinny może prowadzić postępowanie bez ich udziału, chyba że postanowi inaczej.

§ 2. Sąd rodzinny, na wniosek nieletniego przebywającego w schronisku dla nieletnich albo w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, zarządza doprowadzenie go na rozprawę, chyba że uzna za wystarczającą obecność jego obrońcy. O prawie złożenia wniosku należy nieletniego pouczyć.

§ 3. Rozprawy nie można przeprowadzić w czasie nieobecności nieletniego, jeżeli usprawiedliwił swoje niestawiennictwo i wniósł o odroczenie rozprawy, a sąd uznał nieobecność nieletniego za usprawiedliwioną.

§ 4. Sąd rodzinny może wezwać na rozprawę rodziców albo opiekuna nieletniego. W razie ich nieusprawiedliwionego niestawiennictwa przepis art. 274 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego stosuje się odpowiednio.

Art. 32p. § 1. Jeżeli bezpośrednio przeprowadzenie dowodu nie jest konieczne, na rozprawie wolno odczytywać protokoły lub odtwarzać zapisy przesłuchania świadków, a także protokoły oględzin, przeszukania, zatrzymania rzeczy, opinie biegłych, instytucji, zakładów lub instytucji, dane o nieletnim, dane z wywiadu środowiskowego oraz wszelkie dokumenty urzędowe złożone w postępowaniu albo w innym postępowaniu przewidzianym w ustawie.

§ 2. Protokoły i dokumenty podlegające odczytaniu lub odtworzeniu na rozprawie można uznać za ujawnione w całości lub w części bez ich odczytywania lub odtwarzania. Należy jednak je odczytać lub odtworzyć, jeżeli którakolwiek ze stron lub pokrzywdzony o to wnosi.

Art. 32q. Na rozprawę lub posiedzenie sąd rodzinny może wezwać także kuratora, przedstawiciela schroniska dla nieletnich, zakładu poprawczego, młodzieżowego ośrodka wychowawczego, placówki opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej lub podmiotu leczniczego niebędącego przedsiębiorcą albo domu pomocy społecznej, w którym nieletni przebywa, a ponadto również inne osoby, w szczególności asystenta rodziny, koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, przedstawiciela szkoły, do której nieletni uczęszcza, zakładu pracy, w którym jest zatrudniony, lub organizacji społecznej, do której należy; w sprawach o czyn karalny jako przestępstwo skarbowe można wezwać także przedstawiciela właściwego finansowego organu dochodzenia, określonego w Kodeksie karnym skarbowym.

Art. 32r. W postanowieniu kończącym postępowanie w sprawie nieletniego sąd rodzinny stwierdza, czy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub popełnił czyn karalny, oraz orzeka o zastosowaniu środków określonych w art. 6, art. 7 § 1 lub art. 12.”,

- b) uchyla się rozdziały 3–5,
- c) rozdział 7 otrzymuje brzmienie:

„Rozdział 7

Postępowanie odwoławcze

Art. 58. Środki odwoławcze od orzeczeń wydanych w sprawach nieletnich rozpoznaje sąd okręgowy w składzie trzech sędziów.

Art. 59. § 1. Orzeczenie można zaskarżyć w całości albo w części.

§ 2. Środki odwoławcze wniesione przez nieletniego lub jego rodziców albo opiekuna uważa się za zwrócone przeciwko całości orzeczenia, chyba że dotyczą tylko kosztów postępowania.

§ 3. Strony mogą skarżyć jedynie rozstrzygnięcia lub ustalenia naruszające ich prawa lub szkodzące ich interesom. Prokurator może wnieść środek odwoławczy zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść nieletniego.

Art. 60. Do środków odwoławczych wnoszonych przez osobę, której postępowanie dotyczy bezpośrednio, nie ma zastosowania przepis art. 368 Kodeksu postępowania cywilnego oraz w zakresie objętym jego treścią również przepis art. 370 tego kodeksu.

Art. 61. § 1. Jeżeli wobec nieletniego zastosowano środki określone w art. 6 pkt 1–8 lub 11, a środek odwoławczy nie zawiera wniosku o orzeczenie środka wychowawczego określonego w art. 6 pkt 9, środka poprawczego lub środka, o którym mowa w art. 12, to w wyniku postępowania odwoławczego nie można orzec tych środków.

§ 2. Przepis § 1 ma odpowiednie zastosowanie w razie orzeczenia na podstawie art. 10 § 4 Kodeksu karnego lub art. 5 § 2 Kodeksu karnego skarbowego środków przewidzianych w art. 6.

Art. 62. § 1. Udział nieletniego w rozprawie nie jest obowiązkowy. Sąd odwoławczy zarządza jednak doprowadzenie nieletniego umieszczonego w schronisku dla nieletnich albo w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, jeżeli uzna to za konieczne, a także gdy domagają się tego strony lub obrońca nieletniego. Przepis art. 32o § 2 stosuje się odpowiednio.

§ 2. Sąd odwoławczy może wezwać na rozprawę pokrzywdzonego, jeżeli uzna jego obecność za konieczną. W każdym przypadku ujawnionego pokrzywdzonego zawiadamia się o ostatecznym rozstrzygnięciu sprawy.”;

15) w art. 66 § 2 i 3 otrzymują brzmienie:

„§ 2. Ośrodki, zakłady i schroniska, o których mowa w § 1, zapewniają w szczególności nauczanie ogólnokształcące i zawodowe, działalność kulturalno-oświatową i sportową, działalność mającą na celu rozwijanie aktywności społecznej nieletnich i wdrożenie ich do pracy społecznie użytecznej, a także dostęp do świadczeń zdrowotnych.

§ 3. Korespondencja nieletniego umieszczonego w ośrodku, zakładzie lub schronisku, o których mowa w § 1, z wyjątkiem korespondencji z organami państwowymi i samorządowymi, w szczególności z Rzecznikiem Praw Obywatelskich i z Rzecznikiem Praw Dziecka oraz organami powołanymi na podstawie ratyfikowanych w drodze ustawy przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka, może być kontrolowana przez dyrektora ośrodka, zakładu lub schroniska bądź przez upoważnionego przez niego pracownika pedagogicznego, wyłącznie w przypadkach powzięcia uzasadnionego podejrzenia, iż zawiera ona treści godzące w porządek prawny, bezpieczeństwo ośrodka, zakładu lub schroniska, w zasady moralności publicznej bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji nieletniego. W razie stwierdzenia takich treści korespondencji nie doręcza się, powiadamiając o tym nieletniego oraz sąd rodzinny wykonujący orzeczenie i podając powody tej decyzji. Nieletniego poucza się o prawie do złożenia zażalenia, o którym mowa w art. 31a. Zatrzymaną korespondencję włącza się do akt osobowych nieletniego.”;

16) art. 70e otrzymuje brzmienie:

„Art. 70e. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia:

- 1) warunki i sposób wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w zakresie sprawowania nadzoru nad nieletnim, kontrolowania wykonywania przez nieletniego nałożonych na niego obowiązków określonego postępowania, jak również kontrolowania wykonywania obowiązków, o których mowa w art. 7 § 1, nałożonych na rodziców albo opiekuna nieletniego,
- 2) warunki i sposób wykonywania obowiązków i uprawnień przez organizacje młodzieżowe lub inne organizacje społeczne, zakłady pracy albo osoby godne zaufania, którym powierzono sprawowanie nadzoru
– mając na względzie dobór właściwych metod oddziaływania wychowawczego wobec nieletniego, prawidłowe wypełnianie przez rodziców albo opiekuna nieletniego oraz

przez podmioty, o których mowa w pkt 2, nałożonych na nich obowiązków, a także sprawność i cele prowadzonego postępowania wykonawczego.”;

17) w art. 83 uchyla się § 3;

18) w art. 85:

a) § 2 otrzymuje brzmienie:

„§ 2. Zmiana rodzaju zakładu w wypadku określonym w § 1 oraz przeniesienie nieletniego do zakładu poprawczego o wzmożonym nadzorze wychowawczym wymagają zgody sądu rodzinnego, chyba że ze względu na szczególne okoliczności sprawy jest konieczne natychmiastowe przeniesienie nieletniego; przeniesienie takie wymaga zatwierdzenia przez sąd rodzinny.”,

b) uchyla się § 3;

19) art. 95a otrzymuje brzmienie:

„Art. 95a. § 1. Środki przymusu bezpośredniego mogą być stosowane w razie bezskuteczności środków oddziaływania psychologiczno-pedagogicznego. Środki te stosuje się wyłącznie w celu przeciwdziałania:

- 1) usiłowaniu targnięcia się nieletniego na życie lub zdrowie własne albo innej osoby;
- 2) nawoływaniu do buntu;
- 3) zbiorowej ucieczce;
- 4) niszczeniu mienia powodującemu poważne zakłócenie porządku;
- 5) samowolnemu opuszczaniu przez nieletniego zakładu poprawczego, schroniska dla nieletnich lub młodzieżowego ośrodka wychowawczego.

§ 2. Środki przymusu bezpośredniego stosuje się również w celu doprowadzenia nieletniego do zakładu poprawczego, schroniska dla nieletnich lub młodzieżowego ośrodka wychowawczego.

§ 3. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego nie może zmierzać do upokorzenia lub poniżenia nieletniego. Środki przymusu bezpośredniego nie mogą nosić znamion okrucieństwa.

§ 4. Środków przymusu bezpośredniego nie można stosować dłużej niż wymaga tego potrzeba, a także nie można ich stosować jako kary.

§ 5. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego powinno być odpowiednie do stopnia zagrożenia i następować dopiero po uprzednim ostrzeżeniu o możliwości ich użycia.

§ 6. Wobec nieletniego można stosować następujące środki przymusu bezpośredniego:

- 1) siłę fizyczną;
- 2) umieszczenie w izbie izolacyjnej;
- 3) założenie pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa.

§ 7. Użycie siły fizycznej polega na doraźnym i krótkotrwałym ręcznym obezwładnieniu nieletniego, zmierzającym wyłącznie do odparcia bezpośredniego zamachu na życie lub zdrowie własne lub innych osób, wolność lub mienie. Stosowanie uderzeń w ramach siły fizycznej jest dopuszczalne wyłącznie w celu odparcia bezpośredniego zamachu na życie lub zdrowie własne lub innych osób albo mienie lub przeciwdziałania ucieczce.

§ 8. Umieszczenie w izbie izolacyjnej polega na odosobnieniu nieletniego w pomieszczeniu pojedynczym, dźwiękochłonnym, ogrzany, oświetlonym i monitorowanym, urządzonym w sposób uniemożliwiający dokonanie przez nieletniego samookaleczenia oraz wyposażonym w niezbędne sprzęty.

§ 9. Założenie pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa polega na ograniczeniu swobody ruchów nieletniego przez jego częściowe albo całkowite unieruchomienie, przy czym nieletniego należy umieścić w osobnym pomieszczeniu.

§ 10. Środki przymusu bezpośredniego, o których mowa w § 6 pkt 2 i 3, stosuje się wyłącznie wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, jedynie w przypadku, o którym mowa w § 1 pkt 1.

§ 11. Środków przymusu bezpośredniego wymienionych w § 6 pkt 3 nie stosuje się względem nieletniego o znacznym stopniu niepełnosprawności. Wobec nieletniej o widocznej ciąży stosuje się wyłącznie siłę fizyczną.

§ 12. Jeżeli jest to konieczne, można stosować wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich jednocześnie różne środki przymusu bezpośredniego, z tym że środek określony w § 6 pkt 2 nie może być stosowany dłużej niż 48 godzin, a wobec nieletniego w wieku do 14 lat – nie dłużej niż 12 godzin.

§ 13. Do określenia przypadków oraz warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w podmiotach leczniczych niebędących przedsiębiorcą i domach pomocy społecznej stosuje się przepisy o ochronie zdrowia psychicznego.”;

20) art. 95b otrzymuje brzmienie:

„Art. 95b. § 1. Decyzję o zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego podejmuje dyrektor zakładu, schroniska lub ośrodka, w których nieletni jest umieszczony, a w razie jego nieobecności – zastępujący go pracownik pedagogiczny.

§ 2. W razie bezpośredniego, gwałtownego zamachu na życie lub zdrowie osoby, a w szczególności pracownika zakładu, schroniska lub ośrodka, w których nieletni jest umieszczony, decyzję o zastosowaniu środka przymusu bezpośredniego może podjąć także inny pracownik.

§ 3. Nieletniego, wobec którego zastosowano środek przymusu bezpośredniego, poddaje się niezwłocznie badaniu lekarskiemu i obejmuje się go wzmożonym oddziaływaniem psychologiczno-pedagogicznym, zmierzającym w szczególności do rozładowania napięcia i wyeliminowania agresji. Z zastosowania środka przymusu bezpośredniego sporządza się protokół.

§ 4. O zastosowaniu środka przymusu bezpośredniego dyrektor zakładu, schroniska lub ośrodka, w których nieletni jest umieszczony, powiadamia sędziego rodzinnego sprawującego nadzór nad zakładem, schroniskiem lub ośrodkiem, sąd rodzinny wykonujący środek poprawczy lub organ, do którego dyspozycji pozostaje nieletni umieszczony w schronisku dla nieletnich.

§ 5. Dyrektor zakładu, schroniska lub ośrodka prowadzi rejestr zastosowanych środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich. Rejestr zawiera dane osobowe nieletnich (imię, nazwisko, imię ojca, datę urodzenia) oraz informacje dotyczące rodzaju, miejsca, daty, godziny i przyczyn zastosowania tych środków.

§ 6. Nieletni ma prawo do złożenia skargi do sędziego rodzinnego, sprawującego nadzór nad zakładem, schroniskiem lub ośrodkiem, na zastosowanie wobec niego środka przymusu bezpośredniego, w terminie 14 dni od chwili zakończenia stosowania środka. O prawie tym nieletniego należy pouczyć bezpośrednio po zakończeniu stosowania środka przymusu bezpośredniego. Skargę może złożyć również obrońca nieletniego.”;

21) w art. 95c:

a) § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia:

- 1) szczegółowe warunki postępowania w przypadku stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec nieletniego, jak również sprawowania

opieki nad stanem zdrowia nieletniego, wobec którego zastosowano tego rodzaju środki;

- 2) szczegółowe warunki, jakim powinny odpowiadać izby izolacyjne, i sposób sprawdzania warunków pobytu nieletniego w tych izbach;
  - 3) warunki organizacyjno-techniczne prowadzenia rejestru zastosowanych wobec nieletniego środków przymusu bezpośredniego oraz szczegółowy zakres danych i informacji zawartych w rejestrze;
  - 4) sposób postępowania w przypadku złożenia przez nieletniego lub jego obrońcę skargi na zastosowanie środków przymusu bezpośredniego.”,
- b) po § 1 dodaje się § 1a w brzmieniu:

„§ 1a. Rozporządzenie, o którym mowa w § 1, powinno uwzględniać:

- 1) konieczność poszanowania praw i godności nieletniego oraz zapewnienie bezpieczeństwa ośrodków, schronisk i zakładów;
- 2) cel stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz formy, w jakich mogą być one stosowane;
- 3) związaną ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego potrzebę doboru właściwych metod oddziaływania wychowawczego na nieletniego;
- 4) należyte i ujednoczone prowadzenie rejestru zastosowanych środków przymusu bezpośredniego;
- 5) sprawowanie skutecznego nadzoru sądowego nad stosowaniem środków przymusu bezpośredniego.”;

- 22) w dziale IV po rozdziale 4 dodaje się rozdział 4a w brzmieniu:

„Rozdział 4a

Udzielanie nagród i stosowanie środków dyscyplinarnych wobec nieletnich umieszczonych w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych

Art. 95ca. § 1. Dyrektor schroniska dla nieletnich lub zakładu poprawczego może udzielić nieletniemu przebywającemu w schronisku albo zakładzie nagrody lub zastosować wobec niego środek dyscyplinarny.

§ 2. Udzielenie nagrody i stosowanie środka dyscyplinarnego nie może prowadzić do upokarzającego i poniżającego traktowania nieletniego.

Art. 95cb. Nagrody udziela się za właściwe zachowanie nieletniego, wyróżniające wykonywanie obowiązków, wzorowe przestrzeganie regulaminu schroniska dla nieletnich albo zakładu poprawczego lub osiąganie bardzo dobrych wyników w nauce.

Art. 95cc. § 1. Nagrodą jest:

- 1) pochwała;
- 2) list pochwalny do rodziców albo opiekuna;
- 3) list pochwalny do sądu rodzinnego;
- 4) zezwolenie na rozmowę telefoniczną na koszt schroniska lub zakładu;
- 5) nagroda rzeczowa lub pieniężna;
- 6) zgoda na wykonanie przedmiotu lub usługi w warsztatach szkolnych na potrzeby nieletniego lub jego osób najbliższych;
- 7) zgoda na korzystanie z internetu lub gier komputerowych;
- 8) zgoda na udział w imprezach, zajęciach oświatowych i sportowych oraz szkoleniach poza schroniskiem lub zakładem;
- 9) skrócenie lub darowanie uprzednio zastosowanego środka dyscyplinarnego;
- 10) udzielenie przepustki na okres do 3 dni.

§ 2. W przypadku nieletniego przebywającego w schronisku dla nieletnich nagrodą jest również zgoda na dodatkowe odwiedziny nieletniego przez osoby spoza jego rodziny.

§ 3. W przypadku nieletniego przebywającego w zakładzie poprawczym nagrodą jest również:

- 1) udzielenie urlopu;
- 2) podwyższenie kieszonkowego na okres do 3 miesięcy do wysokości 4,5% kwoty bazowej ustalonej dla kuratorów zawodowych na podstawie przepisów o kształtowaniu wynagrodzeń w państwowej sferze budżetowej.

§ 4. W każdym czasie sąd rodzinny może zastrzec, że udzielenie przepustki lub urlopu wymaga jego zgody.

§ 5. Nieletniemu, wobec którego toczy się postępowanie w związku z popełnieniem czynu zabronionego, nagrody, wymienione w § 1 pkt 4, 8 i 10, w § 2 oraz w § 3 pkt 1, mogą być udzielone za zgodą organu prowadzącego postępowanie.

§ 6. Decyzję o udzieleniu nagrody ze wskazaniem przyczyn jej udzielenia sporządza się na piśmie, przesyła sądowi rodzinnemu i włącza do akt osobowych nieletniego.

Art. 95cd. Jeżeli zostały ujawnione okoliczności wskazujące na to, że nagroda została udzielona niezasadnie, dyrektor schroniska lub zakładu uchyla decyzję o udzieleniu nagrody. Decyzję o uchyleniu nagrody sporządza się na piśmie i podaje do

wiadomości nieletniemu, a jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają – również innym osobom, oraz przesyła sądowi rodzinnemu i włącza do akt osobowych nieletniego.

Art. 95ce. § 1. Środek dyscyplinarny stosuje się w przypadku naruszenia ustalonego w schronisku lub zakładzie porządku, niewykonywania obowiązków wynikających z ustawy lub regulaminu, zachowania godzącego w dobro innych osób, ucieczki ze schroniska albo zakładu lub nieusprawiedliwionego niepowrótca z udzielonego urlopu lub przepustki.

§ 2. Za jedno przewinienie stosuje się jeden środek dyscyplinarny. W przypadku gdy nieletni popełnił więcej przewinień, stosuje się jeden środek dyscyplinarny odpowiednio surowszy.

§ 3. Przy stosowaniu środka dyscyplinarnego uwzględnia się w szczególności rodzaj i okoliczności zachowania nieletniego, jego stosunek do tego zachowania, dotychczasową postawę, cechy osobowości i stan zdrowia.

§ 4. Środek dyscyplinarny stosuje się niezwłocznie.

§ 5. Przed zastosowaniem środka dyscyplinarnego dyrektor schroniska lub zakładu albo upoważniony pracownik pedagogiczny wysłuchuje nieletniego i zasięga opinii zespołu diagnostyczno-korekcyjnego lub zespołu diagnostycznego.

§ 6. Decyzję o zastosowaniu środka dyscyplinarnego ze wskazaniem przyczyn jego zastosowania sporządza się na piśmie i podaje do wiadomości nieletniemu, wraz z pouczeniem o prawie do złożenia skargi do sędziego rodzinnego sprawującego nadzór nad schroniskiem albo zakładem, oraz przesyła sądowi rodzinnemu i włącza do akt osobowych nieletniego. Sąd rodzinny może uchylić decyzję dyrektora.

Art. 95cf. § 1. Środkiem dyscyplinarnym jest:

- 1) upomnienie;
- 2) nagana;
- 3) zawiadomienie rodziców albo opiekuna o niewłaściwym zachowaniu nieletniego;
- 4) zawiadomienie sądu rodzinnego o niewłaściwym zachowaniu nieletniego;
- 5) cofnięcie zezwolenia albo nieudzielanie zezwolenia na rozmowy telefoniczne na koszt schroniska albo zakładu na okres do jednego miesiąca, z wyjątkiem rozmów z rodzicami albo opiekunem;

- 6) obniżenie kieszonkowego, nie więcej niż do 0,5% kwoty bazowej ustalonej dla kuratorów zawodowych na podstawie przepisów o kształtowaniu wynagrodzeń w państwowej sferze budżetowej, na okres do 3 miesięcy;
- 7) cofnięcie zgody na korzystanie z internetu lub gier komputerowych na okres do 3 miesięcy;
- 8) cofnięcie zgody albo nieudzielanie zgody na udział w imprezach, zajęciach oświatowych i sportowych oraz szkoleniach poza schroniskiem albo zakładem na okres do 3 miesięcy;
- 9) cofnięcie zgody albo nieudzielanie zgody na wyjście poza teren schroniska albo zakładu na okres do 3 miesięcy.

§ 2. W przypadku nieletniego umieszczonego w schronisku dla nieletnich środkiem dyscyplinarnym jest również cofnięcie zgody na dodatkowe odwiedziny przez osoby spoza rodziny nieletniego na okres do 3 miesięcy.

§ 3. W przypadku nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym środkiem dyscyplinarnym jest również nieudzielanie przepustki lub urlopu przez okres nie dłuższy niż 5 miesięcy w razie ucieczki z zakładu lub nieusprawiedliwionego niepowrótca z udzielonego urlopu lub przepustki z zakładu.

Art. 95cg. § 1. Jeżeli zostały ujawnione okoliczności wskazujące na to, że środek dyscyplinarny został zastosowany niezasadnie, dyrektor schroniska lub zakładu uchyla decyzję o zastosowaniu środka dyscyplinarnego.

§ 2. W przypadkach uzasadnionych względami wychowawczymi, w szczególności jeżeli nieletni przeprosił pokrzywdzonego oraz naprawił szkodę, można zawiesić wykonanie środka dyscyplinarnego na okres do 3 miesięcy, zamienić go na inny, skrócić lub darować.

§ 3. Jeżeli w okresie zawieszenia wykonania środka dyscyplinarnego nieletni dopuścił się ponownie przewinienia, zawieszony środek dyscyplinarny podlega wykonaniu, chyba że dyrektor postanowi inaczej ze względów wychowawczych.

§ 4. Decyzję o uchyleniu, zawieszeniu, zamianie, skróceniu lub darowaniu środka dyscyplinarnego sporządza się na piśmie i podaje do wiadomości nieletniemu, a jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają – również innym osobom, oraz przesyła sądowi rodzinnemu i włącza do akt osobowych nieletniego.”.

Art. 2. W ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070, z późn. zm.²⁾) w art. 16 § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1. Sąd okręgowy dzieli się na wydziały:

- 1) cywilny – do spraw z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych, spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw oraz spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich;
- 2) karny – do spraw z zakresu prawa karnego oraz spraw zgodności z prawdą oświadczeń lustracyjnych.”.

Art. 3. 1. Do postępowań w sprawach, o których mowa w art. 2 ustawy wymienionej w art. 1, wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, stosuje się przepisy dotychczasowe.

2. Czynności procesowe dokonane przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy są skuteczne, jeżeli zostały dokonane z zachowaniem przepisów dotychczasowych.

Art. 4. Dotychczasowe przepisy wykonawcze wydane na podstawie art. 70e ustawy, o której mowa w art. 1, zachowują moc do dnia wejścia w życie przepisów wykonawczych wydanych na podstawie art. 70e ustawy, o której mowa w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, nie dłużej jednak niż przez 6 miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy.

Art. 5. Ustawa wchodzi w życie po upływie 3 miesięcy od dnia ogłoszenia.

---

²⁾ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2001 r. Nr 154, poz. 1787, z 2002 r. Nr 153, poz. 1271, Nr 213, poz. 1802 i Nr 240, poz. 2052, z 2003 r. Nr 188, poz. 1838 i Nr 228, poz. 2256, z 2004 r. Nr 34, poz. 304, Nr 130, poz. 1376, Nr 185, poz. 1907 i Nr 273, poz. 2702 i 2703, z 2005 r. Nr 13, poz. 98, Nr 131, poz. 1102, Nr 167, poz. 1398, Nr 169, poz. 1410, 1413 i 1417, Nr 178, poz. 1479 i Nr 249, poz. 2104, z 2006 r. Nr 144, poz. 1044 i Nr 218, poz. 1592, z 2007 r. Nr 25, poz. 162, Nr 64, poz. 433, Nr 73, poz. 484, Nr 99, poz. 664, Nr 112, poz. 766, Nr 136, poz. 959, Nr 138, poz. 976, Nr 204, poz. 1482 i Nr 230, poz. 1698, z 2008 r. Nr 223, poz. 1457, Nr 228, poz. 1507 i Nr 234, poz. 1571, z 2009 r. Nr 1, poz. 4, Nr 9, poz. 57, Nr 26, poz. 156 i 157, Nr 56, poz. 459, Nr 157, poz. 1241, Nr 178, poz. 1375, Nr 219, poz. 1706 i Nr 223, poz. 1777, z 2010 r. Nr 182, poz. 1228 i Nr 205, poz. 1364, z 2011 r. Nr 109, poz. 627, Nr 126, poz. 714 i Nr 203, poz. 1192 oraz z 2012 r. poz. 637, 672 i 1544.

UZASADNIENIE

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, z późn. zm.), zwana dalej „upn”, została uchwalona przed 30 laty. Mimo licznych ingerencji ustawodawcy ustawa zawiera uchybienia, które wymagają korekty.

Celem projektowanych rozwiązań jest dokonanie niezbędnych zmian w ustawie, polegających na dostosowaniu obowiązującego prawa nieletnich do orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, a w konsekwencji regulacji i zaleceń prawnomiędzynarodowych, służących upodmiotowieniu nieletniego i podwyższeniu gwarancji procesowych zarówno na etapie postępowania rozpoznawczego, jak i postępowania wykonawczego.

Opracowanie zmian w ustawie w niezbędnym zakresie jest również następstwem wniosków Rzecznika Praw Obywatelskich, kierowanych do Ministra Sprawiedliwości w związku z realizacją Krajowego Mechanizmu Prewencji w policyjnych izbach dziecka, zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich oraz młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. Rzecznik wskazywał na brak regulacji zapobiegającej przedłużaniu pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka po ogłoszeniu im postanowienia o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich lub młodzieżowym ośrodku wychowawczym, jak również na brak regulacji w przedmiocie środków dyscyplinarnych i nagród dla nieletnich umieszczonych w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych na poziomie ustawowym.

Rozwiązania szczegółowe

1. Modyfikacja regulacji w zakresie obserwacji psychiatrycznej nieletniego

Wyrokiem z dnia 10 lipca 2007 r., sygn. akt SK 50/06, Trybunał Konstytucyjny stwierdził niezgodność z Konstytucją przepisów art. 203 § 1 i 2 k.p.k. Przepisy te zostały znowelizowane już w 2008 r., jednak obecny przepis art. 25a upn przewiduje instytucję zarządzenia obserwacji psychiatrycznej nieletniego, uregulowaną w sposób zbliżony do zakwestionowanego przez Trybunał Konstytucyjny w przepisach Kodeksu postępowania karnego.

W proponowanym nowym brzmieniu art. 25a upn określono zasadniczy maksymalny czas pobytu nieletniego w zakładzie leczniczym na obserwacji na okres 4 tygodni,

z możliwością przedłużenia – tylko na wniosek zakładu leczniczego – na czas określony, niezbędny do zakończenia obserwacji. Łączny czas trwania obserwacji w danej sprawie nie może przekroczyć 6 tygodni.

Istotną nowością jest wprowadzenie wyraźnego zastrzeżenia, że badanie stanu zdrowia psychicznego nieletniego może być połączone z obserwacją tylko wtedy, gdy zebrane już w sprawie dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że nieletni wykazuje wysoki stopień demoralizacji lub popełnił czyn karalny, wyczerpujący znamiona przestępstwa (przestępstwa skarbowego).

Rozwiązanie to gwarantuje, że instytucja obserwacji nie będzie nadużywana w sprawach błahych, gdy np. nieletni dopuści się czynu wyczerpującego znamiona wykroczenia, a brak będzie dowodów wskazujących na jego demoralizację. Wprawdzie prawidłowe zdiagnozowanie stanu psychicznego nieletniego ma szczególnie istotne znaczenie dla podjęcia względem niego odpowiednich działań wychowawczych niezależnie od stopnia, w jakim lekceważy on normy społeczne i prawne, niemniej trzeba pamiętać, że diagnoza oparta na obserwacji w podmiocie leczniczym na podstawie przepisów upn nie jest jedyną metodą na zbadanie zdrowia psychicznego dziecka. Obserwacja, o jakiej mowa w przepisie art. 25a upn, jest formą pozbawienia wolności, powinna być zatem dopuszczalna pod ściśle określonymi przez ustawę warunkami i przy spełnieniu racjonalnych ku temu przesłanek. Niedopuszczalne byłoby umożliwienie zastosowania tego rodzaju postępowania, w przypadku gdy ujawnienie demoralizacji lub popełnienie drobnego czynu są w gruncie rzeczy tylko pretekstem do przeprowadzenia obserwacji. Wydaje się zatem, że obwarowanie możliwości stosowania obserwacji z jednej strony zgromadzeniem wystarczającego materiału dowodowego, z drugiej – podejrzeniem istotnego naruszenia norm społecznych i prawnych (wysoki stopień demoralizacji lub popełnienie czynu wyczerpującego znamiona przestępstwa lub przestępstwa skarbowego) pozwoli na stosowanie obserwacji tylko w takich przypadkach, gdy jest to absolutnie konieczne.

Na wzór rozwiązań obowiązujących obecnie w postępowaniu karnym, projekt wprowadza sądową kontrolę nad zarządzeniem obserwacji w większym niż obecnie zakresie: sąd ma obowiązek określenia w orzeczeniu stwierdzającym potrzebę obserwacji psychiatrycznej zarówno czasu, jak i miejsca przeprowadzenia obserwacji, zaś przed wydaniem orzeczenia – obowiązek wysłuchania nieletniego.

Wyraźnie wskazano w projektowanej zmianie przepisu art. 29, w sposób tożsamy z obecną regulacją Kodeksu postępowania karnego, obowiązek niezwłocznego rozpoznania zażalenia na postanowienia wydane w przedmiocie obserwacji i jej przedłużenia.

Projektowane zmiany powodują, iż z przepisu art. 25a upn zostaje usunięta wadliwość dotychczasowego unormowania, nadmiernie zawężającego gwarancje procesowe nieletniego. Nowa redakcja przepisu zapewnia właściwą sądową weryfikację zgłoszonej przez biegłych konieczności połączenia badania psychiatrycznego nieletniego z obserwacją w zakładzie leczniczym, na co szczegółowo zwracał uwagę Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu cytowanego wyżej wyroku.

Należy jednocześnie zwrócić uwagę na odmienny cel tak badania psychiatrycznego, jak i obserwacji psychiatrycznej w odniesieniu do dorosłych sprawców czynów zabronionych i do nieletnich. W pierwszym z tych przypadków zasadniczym celem badania jest stwierdzenie poczytalności sprawcy, co warunkuje jego odpowiedzialność karną. Kryterium to, związane z odpowiedzialnością na zasadzie winy, nie jest brane pod uwagę w postępowaniu w sprawach nieletnich. Natomiast stan zdrowia psychicznego nieletniego ma niewątpliwie znaczenie przy doborze środka wychowawczego lub poprawczego, jaki należy wobec nieletniego zastosować, zaś dla stosowania wobec nieletniego środków, o których mowa w art. 12 upn, trafna diagnoza stanu psychicznego jest niezbędna. Nie byłoby zatem celowe – na wzór postępowania karnego – zawężenie przesłanek stosowania obserwacji psychiatrycznej wyłącznie do przypadków popełnienia najcięższych czynów karalnych, bez możliwości zdiagnozowania nieletniego poważnie zdemoralizowanego, jednak niepopołniającego czynu karalnego. Zasada dobra nieletniego, wyrażona w treści art. 3 § 1 upn, bezwzględnie uzasadnia konieczność zdiagnozowania nieletniego także w sprawie, w której ujawniono, iż wykazuje on przejawy demoralizacji, jednak brak jest dowodów świadczących o popełnieniu przez nieletniego czynu karalnego.

2. Ujednolicenie postępowania w sprawach nieletnich

Wyrokiem z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie Adamkiewicz przeciwko Polsce (skarga nr 54729/00) Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził naruszenie przez Polskę art. 6 § 1 Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, m.in. w zakresie wymogu rozpatrywania sprawy przez sąd bezstronny w postępowaniu poprawczym.

U źródeł wyroku Trybunału legło ujawnienie przez sędziego w konkretnej sprawie w treści postanowienia o rozpoznaniu sprawy, wydanego na podstawie art. 42 upn, przekonania o tym, że nieletni popełnił czyn karalny, choć kwestia ta powinna być dopiero rozstrzygana w postępowaniu poprawczym lub opiekuńczo-wychowawczym.

Środowisko sędziowskie od lat poddaje w wątpliwość sens wydawania postanowienia o rozpoznaniu sprawy, traktując je jako czynność zbędną, przedłużającą postępowanie, skutkującą wielokrotnym i niepotrzebnym rejestrowaniem tej samej sprawy w kilku repertoriach, powtarzaniem tych samych czynności i koniecznością doręczania nieistotnych w przekonaniu stron pism, przy jednoczesnym niebezpieczeństwie wydania przedwczesnego rozstrzygnięcia, czego dobitnym przykładem była sytuacja opisana przez Europejski Trybunał Praw Człowieka.

Wyrok Trybunału nie wskazuje *in concreto* przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, które jego zdaniem naruszają Konwencję i wymagają korekty. Jak słusznie stwierdził Trybunał, „do (jego) zadań nie należy badanie w sposób abstrakcyjny ani ustawodawstwa, ani praktyki krajowej (...), należy do nich natomiast sprawdzenie, czy w konkretnej sprawie zostały one zastosowane względem skarżącego w sposób naruszający art. 6 ust. 1 Konwencji.”.

Trybunał, stwierdzając naruszenie art. 6 § 1 Konwencji, zauważył jednocześnie nieprawidłowość polegającą na stwierdzeniu przez sędziego przed wydaniem orzeczenia kończącego postępowanie, że „okoliczności ujawnione w toku postępowania wyjaśniającego wskazują na skarżącego jako na sprawcę”. Trudno uznać, zdaniem Trybunału, aby sędzia ten nie miał już wyrobionego zdania w przedmiocie zagadnienia, którego rozstrzygnięcia miał w późniejszym terminie dokonać. Trybunał stwierdził też, że „sam fakt podjęcia przez sędziego decyzji przed rozpoczęciem postępowania poprawczego nie może uzasadnić, sam w sobie, formułowania ocen co do bezstronności tego sędziego.”.

W badanej sprawie Trybunał dostrzegł także naruszenie Konwencji (art. 6 § 3c) z powodu niezyskania przez skarżącego odpowiedniej pomocy adwokackiej w trakcie postępowania wyjaśniającego oraz ze względu na dopuszczenie przez sąd dowodu z przesłuchania nieletniego, przeprowadzonego niezgodnie z przepisem art. 39 upn. W tych przypadkach naruszenie Konwencji było następstwem wadliwego procedowania przez sąd, w tym zakresie ustawa nie wymaga zatem zasadniczej korekty.

Przytoczone *in extenso* wypowiedzi Trybunału wskazują, że sam model sądowego procedowania przez sąd, w tym przez tego samego sędziego, przed wydaniem orzeczenia o zastosowaniu środka, nie został zakwestionowany.

Uwzględniając orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz krytykę doktryny i judykatury w zakresie niejedności postępowań w sprawach nieletnich oraz konieczność stosowania przepisów z różnych systemów prawnych, projekt wprowadza jednolite postępowanie w sprawach nieletnich, prowadzone przez sąd rodzinny co do zasady według modelu opartego na przepisach Kodeksu postępowania cywilnego właściwych dla spraw opiekuńczych (art. 20 § 1), zachowując odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego jedynie w zakresie:

- 1) zbierania, utrwalania i przeprowadzania czynności dowodowych prowadzonych przez Policję (art. 20 § 1); jest to uzasadnione tym, że działania organów ścigania często podejmowane są, zanim ustalony zostanie w ogóle sprawca czynu. Nie ma potrzeby różnicowania zakresu uprawnień i obowiązków Policji – poza regulacjami szczególnymi – w tym zakresie;
- 2) powoływania i działania obrońcy – o ile nie uregulowano tej materii odrębnie; tryb procedowania w tym zakresie, w szczególności odnośnie do ustanowienia obrońcy z urzędu w postępowaniu karnym, czego dowodzi dotychczasowa praktyka, pozwala na zapewnienie nieletniemu wsparcia obrońcy niezwłocznie, czego nie zapewnia stosowanie procedury cywilnej;
- 3) czynności związanych z przesłuchiwaniami osób małoletnich, gdzie standardy jakości przesłuchań takich świadków są wyższe (art. 20 § 2). W ten sposób nastąpi przeniesienie wypracowanych w postępowaniach karnych dobrych praktyk przesłuchiwania małoletnich świadków (art. 185a i art. 185b k.p.k.) w celu wykorzystania i rozszerzenia pozytywnych doświadczeń „pokoi przyjaznego przesłuchania” przez zapewnienie małoletnim możliwie najlepszych warunków złożenia zeznań, przy jednoczesnym ograniczaniu liczby ich przesłuchań do jednego, a kolejnego tylko w szczególnych i wyjątkowych wypadkach. Tym samym zapewnione zostanie jednakowe traktowanie małoletnich świadków w sprawach przeciwko dorosłym sprawcom przestępstw (postępowanie karne) oraz w postępowaniu w sprawach sprawców nieletnich;
- 4) postępowania z zatrzymanymi dowodami rzeczowymi (art. 20 § 3), które pojawiają się przy pierwszych podejmowanych najczęściej przez Policję czynnościach, następnie

przechowywanymi i przekazywanymi do dyspozycji sądu wraz z informacją o czynnie popełnionym przez nieletniego sprawcę. Przepisy karnoprocesowe szczegółowo regulują kwestie związane z postępowaniem z dowodami rzeczowymi z zachowaniem gwarancji osób, których prawa mogły być naruszone w związku z przeszukaniem, zatrzymaniem rzeczy lub innych czynności bezpośrednio ich dotyczących. Nie ma zatem potrzeby dodatkowego regulowania tych kwestii, zbędne jest także powtarzanie funkcjonujących rozwiązań prawnych.

Należy w tym miejscu wyraźnie zauważyć, iż przepisy procedury cywilnej i karnej w określonym wyżej zakresie są stosowane odpowiednio, z uwagi na specyfikę materii, jaka ujawnia się w postępowaniu w sprawach nieletnich. W odniesieniu do postępowania karnego można tytułem przykładu wskazać, że o ile postępowanie karne składa się z fazy postępowania przygotowawczego, prowadzonego przez prokuratora lub Policję, oraz z fazy postępowania sądowego, o tyle postępowanie w sprawach nieletnich co do zasady jest prowadzone przez sąd rodzinny i, zgodnie z projektem, jest postępowaniem jednolitym. Z kolei w postępowaniu nieprocesowym przed sądem występują uczestnicy postępowania, określani przez ustawę jako zainteresowani w sprawie, podczas gdy w postępowaniu w sprawach nieletnich przed sądem występują precyzyjnie określone przez ustawę strony (art. 30 § 1 upn).

Odnośnie do pokrzywdzonego w art. 21 § 3 upn wprowadzono regulację, iż do pokrzywdzonego odpowiednio stosuje się przepisy Kodeksu postępowania karnego. Należy pamiętać, że określając w upn poszczególne uprawnienia procesowe pokrzywdzonego (prawo do udziału w rozprawie, prawo do zaskarżania postanowienia o umorzeniu postępowania, obowiązek zawiadamiania go o wszczęciu i zakończeniu postępowania), w dotychczasowym stanie prawnym brak było wyraźnego wskazania, jak definiować pokrzywdzonego. Nie modyfikując zatem specyficznej roli procesowej pokrzywdzonego, jaką do tej pory pokrzywdzony odgrywał w postępowaniu w sprawach nieletnich, odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego polegać będzie na posiłkowaniu się definicją i wskazówkami z art. 49 k.p.k., co powinno ułatwić prawidłowe określenie pokrzywdzonego przez sąd rodzinny, a w konsekwencji – umożliwi mu udział w postępowaniu i korzystanie z praw wynikających tak z upn, jak i z innych ustaw, np. Kodeksu cywilnego.

Co do zasady w projekcie przewiduje się wprowadzenie rozwiązania, które utrzymuje utrwaloną w polskim systemie prawnym zasadę, iż gospodarzem postępowania w sprawach nieletnich niezależnie od jego fazy jest sąd rodzinny, nie wykluczając tożsamości personalnej

sędziego, oraz zasadę wyłączenia jawności postępowania w tej kategorii spraw. Zasady te znalazły wyraz w nowym brzmieniu art. 15 upn.

Ponieważ dotychczasowy dwuetapowy model procedowania w sprawie nieletniego przed wydaniem orzeczenia merytorycznego dawał podstawy formułowania wątpliwości co do bezstronności sędziego, proponuje się wprowadzenie zunifikowanego postępowania w sprawach nieletnich, polegającego na rezygnacji z podziału tego postępowania na etap postępowania wyjaśniającego i postępowania rozpoznawczego: opiekuńczo-wychowawczego albo poprawczego.

Projektowane rozwiązanie, znosząc m.in. obowiązek wydawania orzeczenia o rozpoznaniu sprawy w określonym trybie, uniemożliwi powielanie złych praktyk, polegających na wydawaniu przez sędziego rodzinnego orzeczenia, w którym wyraża on swoje przekonanie o sprawstwie nieletniego przed rozpoznaniem sprawy na rozprawie lub posiedzeniu.

Dla realizacji tego celu proponuje się zastąpienie dotychczasowych przepisów art. 33–55 upn, regulujących odrębne dotąd postępowanie wyjaśniające i postępowanie rozpoznawcze, nowym rozdziałem 1a, normującym w całości przebieg zunifikowanego postępowania, prowadzonego przez sąd rodzinny, oraz uzupełnieniem i modyfikacją w niezbędnym zakresie przepisów rozdziału 1 tego samego działu.

Zgodnie z projektowanymi przepisami, sąd rodzinny, wszczynając postępowanie, określa osobę, której postępowanie dotyczy, oraz przedmiot tego postępowania. Postanowienie doręcza się stronom oraz ujawnionemu pokrzywdzonemu, wraz z pouczeniem o przysługujących im prawach i ciążących obowiązkach.

Nowym rozwiązaniem, usuwającym wątpliwości praktyki, jest nałożenie na sąd obowiązku wydania postanowienia o zmianie postanowienia o wszczęciu postępowania w razie ujawnienia nowych okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego lub nowych czynów karalnych.

W nowym przepisie art. 32b określono cele postępowania. W jego ramach zbiera się dane o nieletnim, jego warunkach wychowawczych, zdrowotnych i bytowych oraz przeprowadza się inne dowody, w szczególności sąd rodzinny wysłuchuje nieletniego, jego rodziców lub opiekuna, zarządza w razie potrzeby przeprowadzenie przeszukania i oględzin oraz dokonuje innych czynności procesowych w celu wszechstronnego wyjaśnienia sprawy.

Istotnym uzupełnieniem tej regulacji jest wprowadzenie, jako zasady ogólnej wyrażonej w art. 18a pkt 2 upn, prawa nieletniego do odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania. Do tej pory żaden z przepisów upn takiego uprawnienia nie określał, co było źródłem wielu wątpliwości w praktyce i przede wszystkim w sposób nieuprawniony mogło prowadzić do pogorszenia sytuacji procesowej nieletniego w porównaniu z dorosłym oskarżonym w procesie karnym.

Stosownie do przepisu art. 32b § 3, strony, obrońcy i pełnomocnicy mogą zgłaszać wnioski dowodowe. Uprawnienie to przyznano również pokrzywdzonemu, który może składać wnioski dowodowe aż do rozpoczęcia rozprawy.

Określone do tej pory w art. 36 § 1 upn prawo nieletniego do posiadania obrońcy w postępowaniu wyjaśniającym zastąpiono regulacją bardziej uniwersalną, precyzyjną i korespondującą z rozwiązaniami przyjętymi i proponowanymi w postępowaniu karnym.

Prawo nieletniego do obrony należy do jego podstawowych, niezależnych od etapu postępowania uprawnień. Z tych przyczyn w art. 18a pkt 1 upn wyraźnie wskazano, że nieletniemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z obrońcy. Regulacja ta określa prawo do obrony nieletniego w sposób tożsamy z redakcją art. 6 k.p.k.

Dotychczasową wąską regulację prawa do obrony nieletniego uzupełniano w praktyce przepisami Kodeksu postępowania karnego, stosowanymi w tym zakresie odpowiednio na podstawie art. 20 upn, jednak doniosłość jednego z podstawowych praw nieletniego, jakim jest prawo do obrony nieletniego w toku postępowania, wymaga wyraźnego określenia bezpośrednio w ustawie.

Uzupełnieniem nowego przepisu art. 18a pkt 1 jest regulacja zawarta w przepisie art. 32c.

W przepisie tym dotychczasowe przesłanki obrony obligatoryjnej uzupełniono o oczywiste przypadki: gdy nieletni jest głuchy, niemy lub niewidomy, a także gdy zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego stan zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny. Przesłanka ta jest zbliżona do przesłanki zaproponowanej w projekcie nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, przyjętym przez Radę Ministrów.

W ustawie wyraźnie wskazuje się również, iż możliwe jest ustanowienie obrońcy z urzędu na wniosek nieletniego, jeżeli prezes sądu uzna udział obrońcy za potrzebny,

a nieletni lub jego rodzice nie są w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia obrońcy z wyboru bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny.

W projektowanych przepisach wyraźnie wskazano również, że obrońca nieletniego może przedsięwziąć czynności procesowe jedynie na korzyść nieletniego, uwzględniając jego słuszny interes.

W toku postępowania w sprawach nieletnich rola Policji – działającej w ramach tego postępowania pod nadzorem sądu rodzinnego – pozostaje w zasadzie niezmienną w porównaniu z obecnym stanem prawnym.

W dalszym ciągu zatem Policja na ściśle określonych zasadach, o których mowa w art. 32f ustawy, może przesłuchać nieletniego. Niezależnie od wskazania obligatoryjnej obecności przy przesłuchaniu osób wymienionych w tym przepisie, przepis odsyła do odpowiedniego stosowania przepisu art. 19 upn, który określa warunki, w jakich odbywa się wysłuchanie przez sąd. Odpowiednie stosowanie tego przepisu polega na nałożeniu na Policję obowiązku zapewnienia nieletniemu pełnej swobody wypowiedzenia się, zapewnienia warunków zbliżonych do naturalnych, w miarę potrzeby w miejscu zamieszkania nieletniego, oraz unikania zbędnego wielokrotnego przesłuchiwanie nieletniego.

Poza przesłuchaniem w warunkach określonych w art. 32f, Policja w postępowaniu w sprawach nieletnich zbiera i utrwała dowody przejawów demoralizacji lub czynów karalnych w wypadkach niecierpiących zwłoki, a w razie potrzeby dokonuje zatrzymania nieletniego, zaś sąd rodzinny może zlecić dokonanie określonych czynności Policji (lub kuratorowi), a w wyjątkowych wypadkach może zlecić Policji dokonanie czynności w określonym zakresie. Po dokonaniu czynności sprawę przekazuje się niezwłocznie sądowi rodzinnemu.

Dotychczasową regulację roli Policji w postępowaniu w sprawach nieletnich uzupełniono o przypadek, gdy z okoliczności sprawy wynika, że sprawcą czynu karalnego jest nieletni, lecz czynności w niezbędnym zakresie nie doprowadziły do ustalenia jego tożsamości. W takim wypadku Policja niezwłocznie przekazuje sprawę sądowi rodzinnemu, który odmawia wszczęcia postępowania albo wszczyna postępowanie w sprawie i zleca Policji dokonanie określonych czynności w wyznaczonym terminie, nie dłuższym niż 2 miesiące.

Przesłanki zatrzymania i umieszczenia nieletniego w policyjnej izbie dziecka co do zasady pozostawiono bez zmian, przy czym w celu rozwiania sygnalizowanych przez

praktyków wątpliwości wyraźnie określono, że uprawnienia Policji do zatrzymania nieletniego przysługują także Straży Granicznej, w zakresie jej właściwości.

W ustawie – w porównaniu z obecnym stanem prawnym – zmodyfikowano regulację, na mocy której zatrzymanego nieletniego należy natychmiast zwolnić i przekazać rodzicom albo opiekunowi, jeżeli w ciągu 48 godzin od zawiadomienia sądu nie ogłoszono nieletniemu postanowienia o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich lub tymczasowym umieszczeniu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, rodzinie zastępczej zawodowej albo w zakładzie lub placówce, o których mowa w art. 12 upn. Okres 48 godzin, pozostawiony sądowi do analizy zebranego materiału dowodowego, przeprowadzenia niezbędnych czynności osobopoznawczych i wydania na podstawie tych ustaleń decyzji odnośnie do celowości umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich lub zastosowania środka tymczasowego, o jakim mowa w art. 26 upn, jest – jak uczy dotychczasowe doświadczenie – okresem wystarczającym, jednocześnie niezbędnym.

Istotną nowością jest rozwiązanie, zaproponowane w art. 32g § 8, na mocy którego nieletni w razie ogłoszenia mu postanowienia, o którym mowa wyżej, może przebywać w policyjnej izbie dziecka przez czas niezbędny do przekazania go do właściwej rodziny zastępczej zawodowej, placówki, ośrodka lub schroniska, nie dłużej jednak niż przez okres dalszych 5 dni.

Brak mechanizmu zapobiegającego wydłużonym pobytom nieletnich zatrzymanych w policyjnych izbach dziecka był istotnym mankamentem dotychczasowych unormowań, sygnalizowanym wielokrotnie przez Rzecznika Praw Obywatelskich w ramach Krajowego Mechanizmu Prewencji. Zaproponowana regulacja czyni zadość oczekiwaniu właściwego rozwiązania tego problemu.

Do tej pory sądy rzadko korzystały z możliwości przekazania sprawy nieletniego szkole, do której nieletni uczęszcza, albo organizacji młodzieżowej, sportowej, kulturalno-oświatowej lub innej organizacji społecznej, do której nieletni należy – zamiast stosowania środków przewidzianych w ustawie. Wydaje się, że mankamentem obecnej regulacji jest trudność w weryfikowaniu skuteczności takiego przekazania. Przekazanie takie może być skuteczne, jeżeli odbywa się za zgodą nieletniego, zatem jego przyzwolenie jest warunkiem koniecznym dla skorzystania z tej możliwości. Sąd musi mieć przekonanie, że środki oddziaływania szkoły czy organizacji są wystarczające, musi jednak mieć przy tym wpływ na te oddziaływania, powinien zatem uzyskać uprawnienie do wskazania w miarę potrzeby

kierunków oddziaływania wychowawczego. Co szczególnie istotne, na podmiot, któremu przekazano sprawę nieletniego, nałożono obowiązek informowania sądu o podjętych działaniach wychowawczych i osiągniętych efektach, nie rzadziej niż co 6 miesięcy, niezwłocznie zaś o ich nieskuteczności. Jednocześnie sąd powinien mieć możliwość odpowiedniego reagowania na uzyskiwane informacje, co umożliwi odesłanie do przepisu art. 79 § 1 upn. Unormowanie zawarte w art. 79 § 1 upn stanowi istotne narzędzie dla sądu, umożliwia mu bowiem zmianę lub uchylenie środka wychowawczego, jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają. Instytucja ta dotyczy wykonywania środków wychowawczych, którym przekazanie sprawy szkole lub organizacji nie jest, zatem niezbędne jest odesłanie do odpowiedniego stosowania tego przepisu.

W przepisie art. 32k powtórzono zasadę, że jeżeli w toku postępowania ujawnione zostaną okoliczności uzasadniające pociągnięcie nieletniego do odpowiedzialności na zasadach określonych w art. 10 § 2 Kodeksu karnego, sąd rodzinny orzeka o przekazaniu sprawy prokuratorowi. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie. W razie ujawnienia nowych okoliczności wskazujących, iż nie zachodzi potrzeba pociągnięcia nieletniego do odpowiedzialności karnej, prokurator nie sporządza aktu oskarżenia lub wniosku o ukaranie i przekazuje sprawę sądowi rodzinnemu. Ponowne przekazanie sprawy nieletniego prokuratorowi jest wiążące.

Jeżeli nie zachodzą okoliczności wskazujące na brak możliwości lub potrzeby stosowania środków wobec nieletniego (nie ma przesłanek do przekazania sprawy szkole lub organizacji, nie ma podstaw do przekazania sprawy prokuratorowi, nie zachodzą okoliczności, o jakich mowa w art. 21 § 2 upn), sąd rodzinny po zgromadzeniu materiału dowodowego wyznacza rozprawę lub posiedzenie.

W przypadku gdy okoliczności i charakter sprawy, a także celowość zastosowania i dobór środków wychowawczych nie budzą wątpliwości, sąd rodzinny może wydać postanowienie o zastosowaniu środków wychowawczych, o których mowa w art. 6 pkt 1–8 upn, na posiedzeniu, także niejawnym, przy czym odpis postanowienia wydanego na posiedzeniu niejawnym wraz z uzasadnieniem doręcza się stronom, którym przysługuje apelacja od tego orzeczenia. Do uzasadnienia postanowień wydawanych na posiedzeniu jawnym będzie miała zastosowanie reguła określona w art. 357 § 1 k.p.c. (uzasadnienie postanowień tylko wtedy, gdy podlegają zaskarżeniu i tylko na żądanie strony).

W pozostałych przypadkach obowiązkowe jest wyznaczenie rozprawy.

Zaproponowany model pozwala na odformalizowanie postępowania w sprawach nieletnich w tych przypadkach, które nie budzą wątpliwości. W każdym jednak wypadku sąd będzie mógł zdecydować o wyznaczeniu rozprawy. Jest przy tym oczywiste, że w przypadku gdy możliwe jest orzeczenie środków, o których mowa w art. 25 § 2 upn – a zatem środków, które prowadzą do zmiany środowiska życiowego nieletniego bądź środków o charakterze leczniczym, rozpoznanie sprawy na rozprawie będzie konieczne.

Jednocześnie w ustawie wprowadza się szczegółową regulację dotyczącą rozprawy. Specyfika postępowania w sprawach nieletnich sprawia bowiem, że procedura cywilna (por. art. 20 upn) nie dysponuje w pełni adekwatnymi do przedmiotu postępowania narzędziami, zaś odesłanie do procedury karnej w przypadku rozprawy wydaje się rozwiązaniem zbędnie komplikującym postępowanie, a zatem nieefektywnym.

Rozprawa odbywa się przy drzwiach zamkniętych, chyba że jawność rozprawy jest uzasadniona ze względów wychowawczych. Na rozprawie sąd rodzinny wysłuchuje nieletniego, który może czynić uwagi i składać oświadczenia co do każdego przeprowadzonego dowodu. Rozprawy nie można przeprowadzić w czasie nieobecności nieletniego, jeżeli usprawiedliwił swoje niestawiennictwo i wniósł o jej odroczenie, sąd zaś uznał nieobecność nieletniego za usprawiedliwioną. Sąd rodzinny, na wniosek nieletniego przebywającego w schronisku dla nieletnich albo w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, zarządza sprowadzenie go na rozprawę, chyba że uzna za wystarczającą obecność jego obrońcy. Jeżeli strony, które wezwano na rozprawę, nie stawiają się bez usprawiedliwienia, sąd rodzinny może prowadzić postępowanie bez ich udziału, chyba że postanowi inaczej. Odnośnie do rodziców albo opiekuna nieletniego, jeżeli sąd wezwie ich na rozprawę, w razie ich nieusprawiedliwionego niestawiennictwa sąd może skazać ich na grzywnę, wezwać powtórnie, a w razie ponownego niestawiennictwa skazać na ponowną grzywnę i zarządzić ich przymusowe sprowadzenie. Możliwość taka wynika z odesłania do przepisu art. 274 § 1 k.p.c., który literalnie dotyczy świadka, stąd niezbędne jest zastrzeżenie o odpowiednim stosowaniu tego przepisu.

Utrzymano zasadę, że wywiady środowiskowe oraz opinie o nieletnim powinny być odczytywane podczas jego nieobecności, chyba że szczególne względy wychowawcze przemawiają za celowością zapoznania nieletniego z ich treścią.

W postępowaniu utrzymano również zasadę bezpośredniości, jednak jeżeli bezpośrednio przeprowadzenie dowodu nie jest w ocenie sądu konieczne, na rozprawie

dopuszcza się odczytywanie protokołów lub odtwarzanie zapisów przesłuchania świadków, a także protokołów oględzin, przeszukania, zatrzymania rzeczy, opinii biegłych, instytutów, zakładów lub instytucji, danych o nieletnim, danych z wywiadu środowiskowego oraz wszelkich dokumentów urzędowych złożonych w postępowaniu albo w innym postępowaniu przewidzianym w ustawie. Protokoły i dokumenty podlegające odczytaniu lub odtworzeniu na rozprawie można uznać za ujawnione w całości lub w części bez ich odczytywania lub odtwarzania. Należy jednak je odczytać lub odtworzyć, jeżeli którakolwiek ze stron lub pokrzywdzony o to wniosł.

Na rozprawę lub posiedzenie sąd rodzinny może wezwać także kuratora, przedstawiciela schroniska dla nieletnich, zakładu poprawczego, młodzieżowego ośrodka wychowawczego, placówki opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej lub podmiotu leczniczego niebędącego przedsiębiorcą albo domu pomocy społecznej, w którym nieletni przebywa, a ponadto również inne osoby, w szczególności asystenta rodziny, koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, przedstawiciela szkoły, do której nieletni uczęszcza, zakładu pracy, w którym jest zatrudniony, lub organizacji społecznej, do której należy; w sprawach o czyn karalny jako przestępstwo skarbowe można wezwać także przedstawiciela właściwego finansowego organu dochodzenia, określonego w Kodeksie karnym skarbowym.

W postanowieniu kończącym postępowanie w sprawie nieletniego sąd rodzinny stwierdza, czy nieletni popełnił czyn karalny lub wykazuje przejawy demoralizacji, oraz orzeka w przedmiocie zastosowania środków określonych w art. 6, art. 7 § 1 lub art. 12 upn.

Należy zwrócić uwagę, iż do tej pory postępowanie wyjaśniające prowadził sędzia rodzinny, zaś postępowanie rozpoznawcze (opiekuńczo-wychowawcze lub poprawcze) – sąd rodzinny. W związku z proponowanymi zmianami, w szczególności z uwagi na zniesienie podziału postępowania poprzedzającego wydanie orzeczenia w sprawie na fazy i powierzenie prowadzenia postępowania sądowi rodzinnemu, niezbędne są również zmiany zaproponowane w art. 21, art. 22 § 1, art. 24 § 1 i art. 29 ustawy. Następstwem zmian w systematyce ustawy, w tym uchylecia rozdziałów 3–5, jest również zmiana w art. 18, a także uchylenie przepisów art. 30 § 3 i 5, materia ta powinna być bowiem uregulowana w rozdziale 1a, a ponadto przeniesienie do rozdziału 1 materii dotychczas uregulowanej w art. 38 upn. Wynikiem tej zmiany jest z kolei korekta dokonana w art. 66 upn.

Należy w tym miejscu wskazać, że w przepisie art. 18 § 2 pkt 1 lit. d odsyła się do stosowania przepisów, art. 23–25a, art. 27, art. 32, art. 32f, art. 32g, art. 32h, art. 32n § 1 i art. 32o § 4, które literalnie dotyczą sądu rodzinnego, zatem sąd właściwy według Kodeksu postępowania karnego przepisy te może stosować jedynie odpowiednio.

Uznanie, że postępowanie rozpoznawcze jest prowadzone przez sąd, a nie przez sąd i sędziego, uzasadnia zmianę w art. 85 upn. Określenie rodzaju zakładu powinno należeć do sądu wykonującego orzeczenie, który monitoruje skuteczność zastosowanych przez siebie środków, nie może zostać zatem pozbawiony wpływu na istotny element treści rozstrzygnięcia.

Konsekwencją zmian modelu postępowania prowadzonego przed sądem pierwszej instancji są zmiany w rozdziale 7 działu III upn. Ujednoczenie toku postępowania, a przede wszystkim przyjęcie jednej procedury, pozwoliło na wprowadzenie jednolitej formy postępowania odwoławczego, w miejsce wcześniej krytykowanego odmiennego trybu – cywilnego rozpoznawania środków odwoławczych w sprawach, w których orzeczono środki wychowawcze, oraz trybu karnego, w wypadku orzeczenia umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym bądź wnoszenia w apelacji o jego orzeczenie.

W nowej regulacji zapewniono realizację prawa nieletniego do udziału w postępowaniu przed sądem odwoławczym. Zasady, sposób wnoszenia środków zaskarżenia, kierunek i zakres oraz ograniczenia w rozstrzyganiu przez sąd odwoławczy odbiegające od regulacji przewidzianych w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego określono w art. 59–61. Odnośnie do sprowadzenia nieletniego na rozprawę na wniosek nieletniego, sąd odwoławczy powinien dysponować możliwością analogiczną do możliwości, jaką dysponuje sąd rodzinny (sąd pierwszej instancji), stąd odesłanie w przepisie art. 62 § 1 do odpowiedniego stosowania przepisu określającego to uprawnienie w odniesieniu do sądu rodzinnego.

3. Uzupełnienie ustawowej regulacji w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich

Wnioskiem z dnia 28 stycznia 2012 r., sygn. akt K 3/12, Prokurator Generalny wystąpił do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie, że przepis art. 95c § 1 upn w brzmieniu nadanym przez art. 205 pkt 20 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887) jest niezgodny z art. 92 ust. 1 oraz z art. 41 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

W ocenie Prokuratora Generalnego ustawodawca poza regulacją ustawową pozostawił istotne kwestie dotyczące stosowania wobec nieletnich środków przymusu bezpośredniego, pozostawiając wbrew unormowaniom Konstytucji uregulowanie tej problematyki organowi władzy wykonawczej.

Mając powyższe wątpliwości na uwadze, a także uwzględniając dotychczasowe orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego w tej materii oraz rozwiązania zaproponowane w przyjętych przez Radę Ministrów w dniu 20 listopada 2012 r. założeniach projektu ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, rozszerzono regulację zamieszczoną w rozdziale 4 działu IV ustawy.

Regulacja w obecnym kształcie określa przesłanki stosowania środków przymusu bezpośredniego i wskazuje ich rodzaje, jednak jest to regulacja niepełna.

Dotychczasowe przepisy uzupełniono o wyraźne wskazanie, że stosowanie środków przymusu bezpośredniego nie może zmierzać do upokorzenia lub poniżenia nieletniego, zaś środki przymusu bezpośredniego nie mogą nosić znamion okrucieństwa. Zastrzeżenie to, uzupełniając przesłanki stosowania i katalog środków, stanowi skonkretyzowaną dyrektywę, skierowaną do podmiotu stosującego środek, gwarantującą nieletniemu poszanowanie jego godności.

Do tej pory ustawodawca przewidywał dopuszczalność stosowania środków przymusu bezpośredniego w postaci siły fizycznej, umieszczenia w izbie izolacyjnej i założenia pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa. Pozostawiając co do zasady dotychczasowe warunki stosowania tych środków, regulację uzupełniono o wskazanie, na czym polega użycie poszczególnych środków.

Według projektowanego przepisu, użycie siły fizycznej polega na doraźnym i krótkotrwałym ręcznym obezwładnieniu nieletniego, zmierzającym wyłącznie do odparcia bezpośredniego zamachu na życie lub zdrowie własne lub innych osób, wolność lub mienie. Pojęcie to jest szerokie i może oznaczać np. przytrzymywanie nieletniego, ale również może polegać na bardziej zintensyfikowanych działaniach. Stosowanie najbardziej zaawansowanej formy siły fizycznej – uderzeń – projektowany przepis ustawy dopuszcza wyłącznie w celu odparcia bezpośredniego zamachu na życie lub zdrowie własne lub innych osób albo mienie lub przeciwdziałania ucieczce.

Umieszczenie w izbie izolacyjnej polega na odosobnieniu nieletniego w pomieszczeniu pojedynczym, dźwiękochłonnym, ogrzanym, oświetlonym i monitorowanym, urządzonym

w sposób uniemożliwiający dokonanie przez nieletniego samookaleczenia oraz wyposażonym w niezbędne sprzęty.

Założenie pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa polega na ograniczeniu swobody ruchów nieletniego przez jego częściowe albo całkowite unieruchomienie, przy czym nieletniego należy umieścić w osobnym pomieszczeniu, mając na uwadze, że jest to działanie zindywidualizowane, którego celem jest jedynie powstrzymanie określonego naganego lub niedopuszczalnego (autodestrukcyjnego) zachowania nieletniego, nie zaś wywieranie nacisku na innych nieletnich.

W przepisie art. 95a § 12 doprecyzowano, że do określenia przypadków oraz warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w podmiotach leczniczych niebędących przedsiębiorcą i domach pomocy społecznej stosuje się przepisy o ochronie zdrowia psychicznego.

Dotychczasową regulację uzupełniono również o nowe unormowania o charakterze gwarancyjnym. Nieletniego, wobec którego zastosowano środek przymusu bezpośredniego, nie tylko poddaje się niezwłocznie badaniu lekarskiemu, ale również obejmuje wzmożonym oddziaływaniem psychologiczno-pedagogicznym, które służy rozładowaniu napięcia i wyeliminowaniu agresji. Z zastosowania środka przymusu bezpośredniego sporządza się protokół.

Obowiązki dyrektora rozszerzono również o obowiązek prowadzenia rejestru zastosowanych środków przymusu bezpośredniego, w którym odnotowuje się niezbędne dane osobowe nieletnich (imię, nazwisko, imię ojca, datę urodzenia) oraz informacje związane z zastosowaniem tych środków. Prowadzenie tego rodzaju urządzenia ewidencyjnego umożliwi właściwy nadzór nad stosowaniem środków przymusu bezpośredniego. Niezależnie od narzędzi nadzorczych, wynikających z odrębnych przepisów, w przepisie wyraźnie wskazano prawo nieletniego do złożenia skargi do sędziego rodzinnego, sprawującego nadzór nad ośrodkiem, zakładem lub schroniskiem, na zastosowanie wobec niego środka przymusu bezpośredniego, w terminie 14 dni od chwili zakończenia stosowania środka. O prawie tym nieletniego należy pouczyć bezpośrednio po zakończeniu stosowania środka przymusu bezpośredniego. Skargę może złożyć również obrońca nieletniego.

W konsekwencji projektowanych zmian zbędna staje się dotychczasowa regulacja z art. 95c § 1 upn. W znacznej części materia przekazana do określenia w drodze rozporządzenia Rady Ministrów została uregulowana w ustawie, w części zaś dotyczącej

rodzajów młodzieżowych ośrodków wychowawczych, w których dopuszczalne jest stosowanie środków przymusu bezpośredniego, regulacja taka jest zbędna, bowiem obecne rozwiązania systemowe nie przewidują prowadzenia młodzieżowych ośrodków wychowawczych różnych rodzajów; por. art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.) oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach (Dz. U. Nr 109, poz. 631).

Jednocześnie przewiduje się nałożenie na Ministra Sprawiedliwości obowiązku wydania rozporządzenia, określającego szczegółowe warunki postępowania w przypadku stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec nieletniego, jak również sprawowania opieki nad stanem zdrowia nieletniego, wobec którego zastosowano tego rodzaju środki, szczegółowe warunki, jakim powinny odpowiadać izby izolacyjne, i sposób sprawdzania warunków pobytu nieletniego w tych izbach, warunki organizacyjno-techniczne prowadzenia rejestru zastosowanych wobec nieletniego środków przymusu bezpośredniego oraz szczegółowy zakres danych i informacji zawartych w rejestrze, a także sposób postępowania w przypadku złożenia przez nieletniego lub jego obrońcę skargi na zastosowanie środków przymusu bezpośredniego – z wyraźnymi i precyzyjnymi wytycznymi dla ministra w tym zakresie.

W przypadku uchwalenia ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (na podstawie przyjętych już założeń), której regulacje odnosić się będą także do nieletnich, wcześniej niż ustawy niniejszej – unormowania zaproponowane w tej ustawie zostaną z niej wyłączone (jako bezprzedmiotowe).

4. Zmiana treści upoważnienia ustawowego z art. 70e upn

W toku prac legislacyjnych nad projektem rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie zasad i trybu wykonywania nadzoru nad nieletnim przez kuratorów sądowych, sposobu wykonywania obowiązków przez organizacje młodzieżowe lub inne organizacje społeczne, zakłady pracy i osoby godne zaufania oraz sposobu kontrolowania obowiązków nałożonych na rodziców lub opiekuna nieletniego, zgłoszono uzasadnione zastrzeżenia do treści przepisu upoważniającego ministra do wydania tego aktu. Upoważnienie zawiera zwrot „rozporządzenie określi zasady i tryb wykonywania nadzoru”, który nie spełnia wymogu

szczegółowego określenia spraw przekazanych do uregulowania i może powodować problemy w ocenie kontroli zgodności przepisów aktu wykonawczego z przepisem upoważniającym (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 lipca 2007 r., U 7/06).

W celu usunięcia ujawnionych wątpliwości proponuje się dostosowanie treści tego upoważnienia do wymogów art. 92 ust. 1 Konstytucji.

5. Uchylenie art. 83 § 3 upn

W związku z wejściem w życie art. 15 ust. 10 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687, z późn. zm.) w brzmieniu nadanym przepisami ustawy z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 217, poz. 1280), a ponadto wejściem w życie rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb (Dz. U. poz. 638), przewiduje się uchylenie przepisu art. 83 § 3 upn, który w związku z opisanymi wyżej zmianami stał się zbędny.

Powołany wyżej przepis ustawy o Policji upoważnił ministra właściwego do spraw wewnętrznych do określenia, w drodze rozporządzenia, warunków, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia w jednostkach organizacyjnych Policji dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, zakres prowadzonej dokumentacji oraz wzory dokumentów wchodzących w jej skład, a także warunki, jakim powinny odpowiadać pokoje przejściowe w jednostkach organizacyjnych Policji, w których można umieścić osoby zatrzymane lub doprowadzone na czas wykonania czynności służbowych, oczekiwania na przewóz do pomieszczenia dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia albo do policyjnej izby dziecka lub doprowadzenie do jednostki penitencjarnej, warunki, jakim powinny odpowiadać tymczasowe pomieszczenia przejściowe, które mogą być tworzone poza jednostkami organizacyjnymi Policji, w których można umieścić osoby zatrzymane lub doprowadzone w związku z naruszeniem porządku prawnego, na czas niezbędny do podjęcia decyzji co do dalszego zakresu i charakteru realizowanych wobec tych osób czynności służbowych, warunki, jakim powinny odpowiadać policyjne izby dziecka, regulamin pobytu osób w pomieszczeniach, pokojach i izbach, uwzględniając ich

lokalizację, wyposażenie, warunki techniczne pomieszczeń i niezbędne części składowe, sposób przechowywania i niszczenia zapisów obrazu z pomieszczeń, pokoi i izb oraz udostępniania ich uprawnionym podmiotom oraz warunki właściwego zabezpieczenia utrwalonego obrazu przed utratą, zniekształceniem lub nieuprawnionym ujawnieniem.

Zgodnie z art. 83 § 3 upn na ministrze właściwym do spraw wewnętrznych spoczywa obowiązek wydania rozporządzenia (w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości), które określa szczegółowe zasady pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka, mając na uwadze stworzenie właściwych warunków pobytu nieletnich i przestrzeganie ich praw, względy bezpieczeństwa, a także sprawność postępowania oraz odpowiednie rozdzielanie nieletnich ze względu na charakter czynów, których się dopuścili, i stopień ich demoralizacji.

Mimo odmiennej redakcji upoważnień, analiza aktów prawnych wydanych na ich podstawie pozwala na stwierdzenie, że obejmują one tę samą materię. W szczególności istotne znaczenie odgrywa załącznik nr 12 do rozporządzenia z dnia 4 czerwca 2012 r., zawierający regulamin pobytu w policyjnej izbie dziecka, który uzupełnia regulację ustawową i określa czynności związane z przyjmowaniem nieletniego do izby i zwalnianiem go z niej, z prowadzeniem depozytu, sposoby zapewnienia bezpieczeństwa w izbie, zaspokojenia potrzeb edukacyjnych, bytowych i żywnościowych nieletniego oraz zasady kontaktu z bliskimi i obrońcą.

6. Uregulowanie w ustawie zasad udzielania nagród i stosowania środków dyscyplinarnych wobec nieletnich umieszczonych w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych

W wyroku z dnia 2 października 2012 r., sygn. akt U 1/11 (Dz. U. poz. 1114), Trybunał Konstytucyjny stwierdził niekonstytucyjność przepisów § 65, § 66, § 70, § 71, § 72, § 73, § 74, § 90, § 91, § 93, § 94 i § 95 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. Nr 124, poz. 1359, z późn. zm.), które kompleksowo regulują system środków dyscyplinarnych i nagród dla nieletnich umieszczonych w schroniskach dla nieletnich lub zakładach poprawczych. Trybunał stwierdził, że system ten został określony na poziomie rozporządzenia wydanego w tym zakresie bez wyraźnego umocowania ustawowego, a ponadto kwestie objęte zakwestionowanymi przepisami stanowią materię ustawową.

Wykonując wyrok Trybunału Konstytucyjnego, proponuje się dodanie w dziale IV upn, normującym postępowanie wykonawcze, nowego rozdziału, zawierającego kompleksową regulację powyższej materii.

Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu powołanego wyżej wyroku zwrócił uwagę na walor wychowawczy możliwości stosowania przez dyrektorów zakładów i schronisk tego rodzaju bodźców – pozytywnych (nagrody) i negatywnych (środków dyscyplinarnych).

Mając powyższe na uwadze, w projektowanych przepisach pozostawiono uprawnienie dyrektora schroniska lub zakładu do udzielania nagród i stosowania środków dyscyplinarnych, przy czym wyraźnie wskazano, że zarówno udzielenie nagrody, jak i stosowanie środka dyscyplinarnego nie może prowadzić do upokarzającego i poniżającego traktowania nieletniego. Zastrzeżenie to jest w pełni zrozumiałe w odniesieniu do środków dyscyplinarnych i z jednej strony stanowi wytyczną dla dyrektora, z drugiej – kryterium oceny działań dyrektora przez sędziego sprawującego nadzór nad zakładem lub schroniskiem i sąd wykonujący orzeczenie. Podkreślenia wymaga, iż również udzielenie nagrody – ze względu na swój cel – nie może upokarzać i poniżać nieletniego, stąd niezbędne było rozszerzenie dyrektywy również w odniesieniu do udzielania nagród.

Przesłanką udzielenia nagrody jest właściwe zachowanie nieletniego, wyróżniające wykonywanie obowiązków, wzorowe przestrzeganie regulaminu schroniska albo zakładu lub osiągnięcie bardzo dobrych wyników w nauce.

Szerokie określenie przesłanek udzielania nagród umożliwia dyrektorowi ich jak najczęstsze stosowanie, nie tylko w sytuacjach wyjątkowych, nie ulega bowiem wątpliwości, iż w warunkach schroniska (zakładu) tego rodzaju pozytywne bodźce pozwalają na osiągnięcie pożądaných skutków wychowawczych. Wskazane jest nagradzanie nie tylko za ponadprzeciętne wykonywanie obowiązków, także wynikających z regulaminu, ale również postępy w nauce.

W projektowanej ustawie zaproponowano bardzo szeroki katalog możliwych nagród, co pozwala na elastyczne i dostosowane do konkretnego nieletniego, ale również społeczności zakładu i schroniska, a także środowiska rodzinnego, gratyfikowanie oraz motywowanie nieletniego i innych osób. Katalog ten przygotowano na podstawie sprawdzonych, uregulowanych dotąd w rozporządzeniu wykonawczym i niekwestionowanych rozwiązań.

Należy zaznaczyć, że w związku ze specyfiką zakładów dla nieletnich, w odniesieniu do nagród (ale również środków dyscyplinarnych), projektowane rozwiązania utrzymują istniejącą w ustawie swobodę dyrektora zakładu (schroniska) w doborze metod wychowawczych (por. np. art. 90 i nast. upn). Swoboda ta może być ograniczona w kilku przypadkach:

- 1) w każdym czasie sąd rodzinny może zastrzec, że udzielenie przepustki lub urlopu wymaga jego zgody. Sąd ten jest bowiem gospodarzem postępowania, zaś przepustka i urlop związane są z czasową zmianą miejsca pobytu nieletniego – najczęściej trafia on wówczas do środowiska rodzinnego, które – co zrozumiałe – jest znane sądowi właściwemu ze względu na miejsce zamieszkania nieletniego; sąd ten powinien zatem wypowiedzieć się w tej materii przed udzieleniem przez dyrektora tego rodzaju nagrody;
- 2) z uwagi na dobro postępowania w odniesieniu do nieletniego, wobec którego toczy się postępowanie w związku z popełnieniem czynu zabronionego, nagrody związane z czasowym opuszczaniem zakładu (schroniska) powinny być udzielane wyłącznie za zgodą organu prowadzącego postępowanie.

Sąd wykonujący orzeczenie powinien dysponować wiedzą o środkach stosowanych przez dyrektora, co uzasadnia nałożenie na dyrektora obowiązku przesyłania decyzji do wiadomości sądu rodzinnego. Dla prawidłowej oceny procesu wychowawczego nieletniego decyzję należy też włączyć do jego akt osobowych.

Dyrektor ma możliwość weryfikacji swojej decyzji, w przypadku gdy zostanie ujawnione, że nagroda została udzielona niezasadnie. Decyzję o uchyleniu nagrody dyrektor podaje do wiadomości nieletniemu, a jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają – również innym osobom, oraz przesyła sądowi rodzinnemu i włącza do akt osobowych nieletniego. Narzędzie to pozwala na odpowiednią reakcję, np. w przypadku gdy nieletni wprowadził w błąd pracowników zakładu i schroniska.

Przesłanką stosowania środka dyscyplinarnego jest naruszenie ustalonego w schronisku lub zakładzie porządku, niewykonywanie obowiązków wynikających z ustawy lub regulaminu, zachowanie godzące w dobro innych osób, ucieczka ze schroniska lub zakładu lub nieusprawiedliwione niepowrót z udzielonego urlopu lub przepustki. Należy wyjaśnić, że w przepisie celowo posłużono się pojęciem „porządek”, które jest pojęciem powszechnie znanym i rozumianym. Najczęściej obowiązek utrzymania porządku (ładu) w zakładzie lub schronisku jest określony w regulaminie, wydaje się jednak, że odwołanie się również do pewnych uniwersalnych, ustalonych w zakładzie (schronisku) reguł pozwoli na lepszą wykładnię tego przepisu.

W przepisach wskazano, że za jedno przewinienie stosuje się jeden środek dyscyplinarny. W przypadku gdy nieletni popełnił więcej przewinień, stosuje się jeden środek odpowiednio surowszy. Przy stosowaniu środka dyscyplinarnego uwzględnia się

w szczególności rodzaj i okoliczności zachowania nieletniego, jego stosunek do tego zachowania, dotychczasową postawę, cechy osobowości i stan zdrowia.

Dla osiągnięcia właściwego efektu wychowawczego (w szczególności uświadomienia nieletniemu lub innym osobom związku między zachowaniem nieletniego a stosowaniem środka), środek dyscyplinarny powinien być stosowany bez zbędnej zwłoki. Wspomnianemu efektowi wychowawczemu służy również obowiązek wysłuchania nieletniego oraz zasięgnięcia opinii zespołu diagnostyczno-korekcyjnego lub zespołu diagnostycznego przed wydaniem decyzji.

Zastosowanie środka dyscyplinarnego powinno być należycie udokumentowane w celu możliwości z jednej strony weryfikacji jego zasadności, z drugiej – pełnego zobrazowania metod oddziaływania wychowawczego, stosowanych podczas pobytu nieletniego w zakładzie lub schronisku. Służy temu obowiązek włączenia pisemnej i umotywowanej decyzji dyrektora do akt osobowych nieletniego. Weryfikację zasadności zastosowania środka umożliwia również przyznanie nieletniemu prawa do złożenia skargi do sędziego rodzinnego sprawującego nadzór nad schroniskiem albo zakładem oraz przesłanie decyzji sądowi rodzinnemu, który – mając na względzie jego nadrzędną rolę w prowadzeniu postępowania wykonawczego – decyzję może uchylć.

Katalog środków dyscyplinarnych co do zasady stanowi powtórzenie dotychczasowego katalogu, zawartego w rozporządzeniu. Podobnie jak w przypadku nagród jest to katalog szeroki, umożliwiający dyrektorowi reakcję adekwatną do konkretnej sytuacji. Również w przypadku środków dyscyplinarnych dyrektorowi przyznano możliwość weryfikacji decyzji, jeżeli okaże się, że decyzja była niezasadna.

Dyrektor ma również możliwość zawieszenia wykonania środka dyscyplinarnego na okres do 3 miesięcy, zamiany go na inny, skrócenia lub darowania, jeżeli wymagają tego względy wychowawcze, przy czym jeżeli w okresie zawieszenia wykonania środka dyscyplinarnego nieletni dopuścił się ponownie przewinienia, zawieszony środek dyscyplinarny podlega wykonaniu, chyba że dyrektor postanowi inaczej ze względów wychowawczych. Decyzje o uchyleniu, zawieszeniu, zamianie, skróceniu lub darowaniu środka dyscyplinarnego sporządza się na piśmie i podaje do wiadomości nieletniemu, a jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają – również innym osobom, oraz przesyła sądowi rodzinnemu i włącza do akt osobowych nieletniego.

7. Zmiana ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych

Nowy, ujednolicony model postępowania w większym niż do tej pory zakresie bazuje na modelu postępowania, obowiązującym w postępowaniu cywilnym. Jedynie w wąskim i precyzyjnie określonym zakresie znajdują zastosowanie przepisy procedury karnej, która w dotychczasowym stanie prawnym na podstawie art. 20 upn była stosowana w znacznym stopniu w postępowaniu zmierzającym do orzeczenia środka poprawczego. Odejście od tej zasady sprawia, że traci rację bytu rozdzielenie rozpoznawania środków odwoławczych od orzeczeń sądu rodzinnego na dwa różne wydziały sądu okręgowego. Jeżeli ponadto zważyć, że skoro – co do zasady – sprawy nieletnich w pierwszej instancji są rozpoznawane przez wydziały cywilne sądów rejonowych (art. 12 § 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych – Dz. U. Nr 98, poz. 1070, z późn. zm.) w tych sądach, w których nie wyodrębniono wydziałów rodzinnych i nieletnich, celowe jest przekazanie do właściwości wydziałów cywilnych sądów okręgowych także tej części spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, które były dotąd rozpoznawane przez wydziały karne (odwoławcze) sądów okręgowych.

8. Pozostałe regulacje

Z chwilą wejścia w życie projektowanej ustawy znajdzie ona co do zasady zastosowanie w odniesieniu do wszystkich postępowań prowadzonych w sprawach nieletnich, przy czym czynności procesowe dokonane przed dniem wejścia w życie ustawy są skuteczne, gdy zostały dokonane według przepisów dotychczasowych. W szczególności zasada ta obowiązuje w przypadku postępowania wykonawczego. W odniesieniu do postępowań wszczętych przed dniem wejścia w życie ustawy, które nie zostały prawomocnie zakończone w fazie rozpoznawczej, zastosowanie znajdują przepisy dotychczasowe. Zabieg ten jest niezbędny dla zapewnienia przejrzystości rozwiązań, zważywszy, że do tej pory postępowanie w sprawach nieletnich było dwufazowe, a każdą z tych faz prowadził inny podmiot (sędzia rodzinny i sąd rodzinny).

Do czasu opracowania przez Ministra Sprawiedliwości nowych przepisów wykonawczych do art. 70e upn, przepisy dotychczasowego rozporządzenia wykonawczego pozostaną w mocy, jednak nie dłużej niż przez 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy.

Określone w art. 5 *vacatio legis* stanowi gwarancję, że podmioty zobowiązane do stosowania ustawy będą dysponowały odpowiednim czasem na zapoznanie się ze zmianami i przygotowanie do ich stosowania.

9. Zainteresowanie pracami nad projektem

Projekt założeń ustawy został zamieszczony na stronie internetowej Biuletynu Informacji Publicznej Ministerstwa Sprawiedliwości oraz stronie internetowej Biuletynu Informacji Publicznej Rządowego Centrum Legislacji w zakładce „Rządowy Proces Legislacyjny” – stosownie do postanowień art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. Nr 169, poz. 1414, z późn. zm.) z chwilą przekazania go do uzgodnień z członkami Rady Ministrów.

W trybie ww. ustawy nie zgłoszono zainteresowania pracami nad projektem.

10. Informacja dotycząca notyfikacji projektu

Projekt nie zawiera przepisów technicznych i nie podlega notyfikacji zgodnie z trybem przewidzianym w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych (Dz. U. Nr 239, poz. 2039, z późn. zm.).

11. Zgodność regulacji z prawem Unii Europejskiej

Projektowana regulacja nie jest objęta prawem Unii Europejskiej.

OCENA SKUTKÓW REGULACJI

1. Podmioty, na które oddziałuje projektowana regulacja

Projekt obejmuje kompleksowe uregulowanie spraw nieletnich oraz zasad funkcjonowania sądów powszechnych, w tym sędziów, kuratorów sądowych, pracowników rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych, pracowników ośrodków, placówek, schronisk i zakładów poprawczych oraz prokuratury i Policji w zakresie stosowania przepisów ustawy, a także nieletnich i ich rodziców albo opiekunów, a ponadto innych osób zaangażowanych w postępowania: pełnomocników, obrońców, pokrzywdzonych, świadków i biegłych.

2. Wyniki konsultacji społecznych

Projekt założeń projektu ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich i ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych został przekazany do zaopiniowania Pierwszemu Prezesowi Sądu Najwyższego, Krajowej Radzie Sądownictwa, prezesom sądów apelacyjnych, Prokuratorowi Generalnemu, Krajowej Radzie Kuratorów, Rzecznikowi Praw Dziecka, dyrektorom zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, Stowarzyszeniu Sędziów „Themis”, Stowarzyszeniu Sędziów Polskich „Iustitia”, Stowarzyszeniu Sędziów Sądów Rodzinnych w Polsce, Fundacji Dzieci Niczyje, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz Fundacji Mamy i Taty. Projekt przekazano również Rzecznikowi Praw Obywatelskich do wiadomości.

Projekt został pozytywnie zaopiniowany przez Krajową Radę Sądownictwa.

W większości udzielonych odpowiedzi (Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, prezesi sądów apelacyjnych w Lublinie, Wrocławiu i Poznaniu, Prezes Sądu Okręgowego w Gliwicach, Młodzieżowy Ośrodek Adaptacji Społecznej w Koszalinie) informowano o braku uwag.

Część zgłoszonych uwag uwzględniono, jak np. uwagę Prezesa Sądu Apelacyjnego w Krakowie, proponującego, aby rozpoznawanie środków zaskarżenia na zastosowanie środków dyscyplinarnych pozostawało w kompetencji sędziego wizytującego placówkę.

Uwzględniono propozycję Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych i doprecyzowano zakres danych osobowych, gromadzonych w rejestrze środków przymusu bezpośredniego, stosowanych wobec nieletnich.

Podzielić należy pogląd Wiceprezesa Sądu Apelacyjnego w Warszawie, że obserwacja psychiatryczna nieletniego powinna być dopuszczalna nie tylko w przypadku nieletniego podejrzanego o popełnienie czynu karalnego, ale również w odniesieniu do nieletniego wykazującego przejawy demoralizacji. Jest to uwaga trafna, jeżeli bierze się pod uwagę treść art. 12 upn.

Nie podzielono wątpliwości Prezesa Sądu Apelacyjnego w Szczecinie, w którego ocenie pięciodniowy okres pobytu nieletniego w policyjnej izbie dziecka po ogłoszeniu mu postanowienia o zastosowaniu środków z art. 26 lub art. 27 upn może okazać się niewystarczający. Liczba miejsc w schroniskach dla nieletnich pozwala bowiem na wykonanie wszystkich niezbędnych czynności związanych z umieszczeniem nieletniego w schronisku w okresie 5 dni. Podobnie elektroniczny system kierowania do młodzieżowych ośrodków wychowawczych umożliwi sprawne wykonanie orzeczenia. W takich przypadkach przedłużający się pobyt nieletnich w izbach jest wynikiem nieprawidłowości w poszczególnych postępowaniach, nie zaś oznaką braku miejsc.

Odnośnie do obaw Prezesa Sądu Apelacyjnego w Szczecinie, związanych ze zwiększeniem wpływu do wydziałów cywilnych sądów okręgowych, należy zauważyć, że obecnie liczba załatwień w postępowaniu poprawczym w sądach rejonowych nie przekracza 1000 spraw i maleje. Jeżeli założyć, że nawet w co trzeciej sprawie wnoszony jest środek odwoławczy, wpływ spraw z tej kategorii nie przekroczy 6 promili całego wpływu tych sądów.

Część uwag dotyczyła możliwości wydawania orzeczenia w sprawie nieletniego na posiedzeniu niejawnym. W opinii sędziego wizytatora, nadesłanej przez Prezesa Sądu Okręgowego w Katowicach, wskazano, że procedowanie w tym trybie mogłoby naruszyć dobro nieletniego. Z kolei Wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie podnosił, że sporządzenie uzasadnienia postanowienia wydanego na posiedzeniu niejawnym z urzędu może spowodować znaczne obciążenie sędziów.

Należy zauważyć, iż wybór, czy w sprawie wyznaczyć posiedzenie jawne, czy niejawnie, będzie zawsze należeć do sądu. Wydaje się, że w niektórych przypadkach lepszy efekt wychowawczy zostanie osiągnięty bez udziału nieletniego, choć należy przychylić się

do poglądu, że tego rodzaju sytuacje będą i powinny zdarzać się sporadycznie. Szczególne znaczenie będą mieć w tym wypadku pisemne motywy rozstrzygnięcia. Należy zresztą zauważyć, że obowiązek uzasadniania z urzędu orzeczeń wydanych na posiedzeniu niejawnym w jeszcze większym stopniu niż obecnie zbliża to postępowanie do zasad obowiązujących w postępowaniu cywilnym.

Propozycja Sądu Okręgowego w Katowicach, aby zamiast ujednolicenia postępowania wprowadzić odejście od zasady terytorialnego podziału pracy w sądach i w domyśle przekazać prowadzenie postępowania rozpoznawczego, następującego po fazie postępowania wyjaśniającego, innemu sędziemu, nie została uwzględniona. Przede wszystkim należy mieć na uwadze utrwaloną i powszechnie akceptowaną zasadę tożsamości personalnej sędziego prowadzącego konkretną sprawę nieletniego. Po drugie, w chwili obecnej brak jest możliwości kadrowych w sądownictwie rodzinnym, które w każdą sprawę nieletniego – abstrahując od krytykowanego powszechnie zbędnego i kosztownego dublowania czynności – angażowałyby co najmniej dwóch sędziów bez szczególnie uzasadnionej potrzeby.

Krajowa Rada Kuratorów negatywnie oceniła propozycję uzależnienia możliwości przekazania sprawy nieletniego szkole, do której nieletni uczęszcza, albo organizacji młodzieżowej, sportowej itp. od zgody nieletniego, w sytuacji gdy nieletni pokazał już, że nie potrafi podejmować odpowiedzialnych decyzji.

Należy przede wszystkim zauważyć, iż tego rodzaju przekazanie sprawy jest traktowane jako zakończenie postępowania alternatywne wobec stosowania środków wychowawczych, w tym środków z art. 6 pkt 4, 6 lub 11 upn, podobnie jak alternatywnym w istocie sposobem zakończenia postępowania jest skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego, które jest możliwe również wyłącznie za zgodą nieletniego. Niekiedy lepsze efekty wychowawcze przynieść może obdarzenie nieletniego zaufaniem i nawiązanie z nim współpracy – takim właśnie sytuacjom ma służyć proponowane rozwiązanie.

W toku konsultacji społecznych zgłoszono również szereg propozycji zmierzających do głębszych niż założone w projekcie zmian o charakterze systemowym. Wiele interesujących propozycji w tym zakresie zgłosiła Krajowa Rada Kuratorów, jak wyraźne określenie organów postępowania wykonawczego i zakresu ich kompetencji, obniżenie górnej granicy wykonywania niektórych środków do 18 lat czy wprowadzenie nowych środków wychowawczych. Charakter dostosowawczy projektowanych zmian i wyraźne zawężenie zakresu regulacji do niezbędnych korekt nie pozwala na uwzględnienie tych propozycji.

Z tych samych przyczyn nie uwzględniono propozycji Fundacji Dzieci Niczyje, zmierzających do przemodelowania pozycji procesowej pokrzywdzonego w postępowaniu w sprawach nieletnich. Zwiększenie uprawnień pokrzywdzonego w tym postępowaniu musi być rozważane przede wszystkim z uwzględnieniem specyficznego charakteru postępowania w sprawach nieletnich; dyskusyjna jest również teza, iż w obecnym stanie prawnym zakres uprawnień pokrzywdzonego jest nadmiernie ograniczony.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka zaproponowała nowelizację przepisów upn, a także ustaw procesowych i Kodeksu karnego w związku z ujawnionymi nieprawidłowościami, polegającymi na pociąganiu nieletnich do odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań. Propozycji tej nie uwzględniono, dotyczy bowiem kwestii nie wadliwych czy nieprecyzyjnych przepisów, ale błędów w praktyce orzeczniczej. Nie ulega bowiem wątpliwości, że w związku z niemożnością pouczenia nieletniego o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań nie jest możliwe przypisanie nieletniemu popełnienia czynu karalnego, przewidzianego w art. 233 k.k. Brak takiej możliwości w żadnym wypadku nie oznacza jednak przyzwolenia na posługiwanie się kłamstwem. Nie uwzględniono również propozycji zmierzającej do zmiany zasad określonych w art. 40 § 7 upn i powrót do stanu prawnego sprzed nowelizacji tego przepisu w 2011 r. Dokonana wówczas korekta, pozwalająca na umieszczanie w policyjnych izbach dziecka nieletnich, którzy samowolnie opuścili młodzieżowy ośrodek wychowawczy, była realizacją powszechnego w tym czasie postulatu wprowadzenia takiej regulacji. Rozwiązanie to sprawdza się w praktyce i dotyczy – co należy wyraźnie podkreślić – tych nieletnich, co do których sąd uznał za uzasadnione stosowanie najsurowszego środka wychowawczego wobec spełnienia przesłanek z art. 2 upn, nie sposób zatem podzielać obaw o zagrożenie tych nieletnich demoralizacją.

W związku z tym, że poza ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich w projekcie przewiduje się dokonanie zmian w ustawodawstwie jedynie w niezbędnym zakresie, pozostającym w ścisłym związku z tą ustawą, nie uwzględniono propozycji Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, aby dokonać rozszerzenia przedmiotowego w obrębie art. 3 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. Nr 179, poz. 1843, z późn. zm.).

W 2013 r. przewiduje się rozpoczęcie prac legislacyjnych nad modernizacją rozwiązań ustawowych dotyczących funkcjonowania zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich

w zakresie przekraczającym niezbędną interwencję ustawodawcy. W ramach tych prac rozważone zostaną propozycje Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, dotyczące m.in. problemu monitoringu w tych placówkach.

Projekt opracowany na podstawie przyjętych przez Radę Ministrów założeń został przedstawiony do zaopiniowania przez Krajową Radę Sądownictwa oraz Sąd Najwyższy.

Podmioty te nie zgłosiły uwag do niniejszego projektu, a ponadto Krajowa Rada Sądownictwa projekt ten oceniła pozytywnie.

O opinię o projekcie ustawy zwrócono się również do Krajowej Rady Kuratorów, która do chwili obecnej nie przedstawiła stosownej opinii.

3. Wpływ regulacji na sektor finansów publicznych, w tym budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego

Wejście w życie ustawy nie wywoła skutków dla finansów publicznych.

4. Wpływ regulacji na rynek pracy

Regulacja nie wywrze wpływu na rynek pracy.

5. Wpływ regulacji na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym na funkcjonowanie przedsiębiorstw

Regulacja nie wywrze wpływu na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość.

6. Wpływ regulacji na sytuację i rozwój regionalny

Regulacja nie wywrze wpływu na sytuację i rozwój regionalny.

Warszawa, dnia 4 lutego 2013 r.

Minister
Spraw Zagranicznych

DPUE - 920 - 31- 13/ma/3
dot.: RM-10-98-12 z 29.01.2013 r.

SM-184

Pan
Maciej Berek
Sekretarz Rady Ministrów

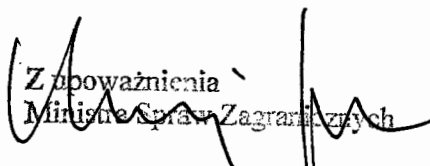
opinia o zgodności z prawem Unii Europejskiej projektu ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych wyrażona na podstawie art. 13 ust. 3 pkt 2 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2007 r. Nr 65, poz. 437 z późn.zm.) przez ministra właściwego do spraw członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej

Szanowny Panie Ministrze,

w związku z przedłożonym projektem ustawy pozwalam sobie przekazać poniższą opinię.

Projekt ustawy nie jest sprzeczny z prawem Unii Europejskiej.

Z poważaniem

Podsekretarz Stanu
Maciej Szpunar

Do wiadomości:

Pan Jarosław Gowin
Minister Sprawiedliwości

ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI

z dnia

**w sprawie warunków i sposobu wykonywania nadzoru nad nieletnim przez kuratorów sądowych,
warunków i sposobu wykonywania obowiązków przez organizacje młodzieżowe lub inne
organizacje społeczne, zakłady pracy i osoby godne zaufania oraz sposobu kontrolowania
obowiązków nałożonych na rodziców lub opiekuna nieletniego**

Na podstawie art. 70e ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, z późn. zm.) zarządza się, co następuje:

§ 1. Rozporządzenie określa:

1) warunki i sposób wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w zakresie sprawowania nadzoru nad nieletnim, kontrolowania wykonywania przez nieletniego nałożonych na niego obowiązków określonego postępowania, jak również kontrolowania wykonywania obowiązków, o których mowa w art. 7 § 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, z późn. zm.), zwanej dalej: „ustawą”, nałożonych na rodziców albo opiekuna nieletniego;

2) warunki i sposób wykonywania obowiązków i uprawnień przez organizacje młodzieżowe lub inne organizacje społeczne, zakłady pracy albo osoby godne zaufania, którym powierzono sprawowanie nadzoru.

§ 2. Kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej, zwanego dalej „zespołem”, dokonuje rozdziału spraw dotyczących nadzoru z uwzględnieniem podziału terytorialnego i obciążenia pracą.

§ 3. 1. Kurator zawodowy sprawuje osobiście nadzory w sprawach trudnych lub wymagających bezzwłocznego podjęcia czynności.

2. Kurator zawodowy może powierzyć sprawowanie nadzoru kuratorowi społecznemu w sytuacji, gdy sprawa nie należy do kategorii wymienionych w ust. 1, w terminie 7 dni od dnia powierzenia mu nadzoru przez kierownika zespołu.

§ 4. 1. Nie później niż w terminie 7 dni od daty otrzymania nadzoru do prowadzenia kurator sądowy nawiązuje kontakt z nieletnim oraz jego rodzicami lub opiekunem, informując ich o rozpoczęciu nadzoru.

2. W czasie pierwszego kontaktu kurator sądowy przeprowadza rozmowę z nieletnim, jego rodzicami lub opiekunem, podczas której poucza ich o prawach i obowiązkach wynikających z zastosowanych środków wychowawczych oraz omawia sposoby i terminy ich realizacji, a także poucza rodziców lub opiekuna nieletniego o obowiązku powiadomienia kuratora w terminie 7 dni o każdej zmianie ich miejsca pobytu trwającej dłużej niż jeden miesiąc.

3. Kurator sądowy jest uprawniony do pozyskania od nieletniego, jego rodziców lub opiekuna ich numerów telefonu lub telefaksu, umożliwiających mu kontaktowanie się z tymi osobami, chyba że ustalą, że nieletni, jego rodzice lub opiekun nie dysponują takimi urządzeniami.

4. Kurator sądowy ma prawo przekazywać nieletniemu, jego rodzicom lub opiekunowi informacje oraz dokonywać wezwań i zawiadomień za pośrednictwem ich numerów telefonu lub telefaksu. Fakt dokonania tych czynności kurator sądowy odnotowuje w karcie czynności nadzoru.

§ 5. W uzasadnionych przypadkach, polegających na braku możliwości nawiązania kontaktu z nieletnim, jego rodzicami lub opiekunem w miejscu ich zamieszkania, kurator zawodowy, w ramach prowadzonego postępowania wykonawczego, może wzywać nieletniego wraz z rodzicami lub opiekunem do osobistego stawiennictwa w siedzibie zespołu.

§ 6. 1. Jeżeli nieletni, jego rodzice lub opiekun, wezwani prawidłowo, nie stawiają się na wezwanie, kurator zawodowy wzywa ich powtórnie do osobistego stawiennictwa, podejmując jednocześnie działania zmierzające do ustalenia przyczyn nieobecności.

2. Jeżeli nieletni, jego rodzice lub opiekun bez należytego usprawiedliwienia nie stawiają się na powtórne wezwanie, uniemożliwiają nawiązanie kontaktu, odmawiają bez uzasadnienia udzielenia informacji lub wyjaśnień albo udzielają informacji lub wyjaśnień nieprawdziwych, kurator zawodowy może złożyć do sądu wnioski o zmianę lub uchylenie środków wychowawczych zastosowanych wobec nieletniego, o odwołanie warunkowego zwolnienia z zakładu poprawczego, o zarządzenie wykonania

środka poprawczego lub wniosek o wezwanie nieletniego z rodzicami lub opiekunem na posiedzenie sądu.

3. Kurator społeczny przedkłada wniosek, o którym mowa w ust. 2, kuratorowi zawodowemu. W przypadku zaakceptowania wniosku kurator zawodowy przedkłada go sądowi nie później niż w terminie 7 dni od dnia jego otrzymania.

§ 7. Kurator sądowy, sprawując nadzór nad nieletnim:

- 1) zaznajamia się z aktami sprawy nieletniego i innymi niezbędnymi źródłami informacji o nieletnim;
- 2) rozpoznaje i diagnozuje sytuację osobistą, rodzinną i środowiskową nieletniego oraz analizuje dotychczas stosowane środki wychowawcze i przyczyny ich nieskuteczności;
- 3) planuje i dokonuje wyboru optymalnych metod kontroli i oddziaływania na nieletniego;
- 4) utrzymuje kontakt z nieletnim oraz udziela mu niezbędnej pomocy w postaci informacji i wskazówek w rozwiązywaniu problemów życiowych, a zwłaszcza w podjęciu i zorganizowaniu nauki, pracy, leczenia lub terapii;
- 5) nawiązuje kontakt i współpracuje z rodziną i środowiskiem nieletniego;
- 6) kontroluje zachowanie nieletniego w miejscu zamieszkania, pobytu, nauki i, w razie potrzeby, w miejscu pracy;
- 7) nawiązuje, w razie potrzeby, kontakt ze stowarzyszeniami, instytucjami i organizacjami społecznymi zajmującymi się pomocą społeczną, pośrednictwem pracy, leczeniem lub oddziaływaniem terapeutycznym;
- 8) zasięga, w razie potrzeby, informacji o nieletnim i jego środowisku od Policji, a także od instytucji samorządowych i organów administracji rządowej oraz współdziała z tymi podmiotami.

§ 8. Kurator sądowy może żądać od nieletniego oraz jego rodziców lub opiekuna:

- 1) umożliwienia zapoznania się z warunkami wychowawczymi nieletniego, w tym z jego sytuacją zdrowotną, jeżeli mają one wpływ na przebieg nadzoru i wywiązywanie się z nałożonych obowiązków, a także z sytuacją rodzinną nieletniego oraz warunkami bytowymi rodziny, również poprzez wstęp do mieszkania, w którym przebywa nieletni, jego rodzice lub opiekun;
- 2) informacji i udostępnienia dokumentacji dotyczącej wykonywania nałożonych obowiązków;
- 3) informowania o zmianie miejsca nauki, pracy, jak również leczenia lub terapii nieletniego, jeżeli zmiana ta ma wpływ na przebieg nadzoru i wywiązywanie się z nałożonych obowiązków;
- 4) stosowania się do zaleceń, wskazówek i zobowiązań wynikających z planu pracy resocjalizacyjnej oraz współpracy w tym zakresie.

§ 9. 1. Kurator zawodowy składa sądowi sprawozdanie z objęcia nadzoru nie później niż w ciągu 14 dni od dnia nawiązania kontaktu z nieletnim, kolejne zaś sprawozdania z przebiegu nadzoru składa w terminach określonych przez sąd lub na żądanie sądu.

2. Kurator społeczny przedkłada sprawozdanie z objęcia nadzoru kuratorowi zawodowemu, nie później niż w ciągu 14 dni od dnia nawiązania kontaktu z nieletnim, kolejne zaś sprawozdania z przebiegu nadzoru w terminach określonych przez sąd lub na żądanie sądu. W przypadku zaakceptowania sprawozdania kuratora społecznego kurator zawodowy przedkłada je sądowi, nie później niż w ciągu 7 dni od dnia jego otrzymania.

3. W sprawozdaniu z objęcia nadzoru należy w szczególności przedstawić:

- 1) warunki osobiste i bytowe nieletniego i jego środowiska oraz jego stosunek do nadzoru i nałożonych obowiązków;
- 2) krótką informację o przebiegu dotychczasowych nadzorów;
- 3) zamierzenia profilaktyczno-resocjalizacyjne i opiekuńczo-wychowawcze;
- 4) metody prowadzenia nadzoru i kontroli zachowania nieletniego;
- 5) źródła informacji o nieletnim i datę ich pozyskania;
- 6) plan pracy z nieletnim;
- 7) numery telefonów lub telefaksu umożliwiające kontakt z nieletnim, jego rodzicami lub opiekunem.

§ 10. 1. W sprawozdaniach z przebiegu nadzoru należy przedstawić zmiany w warunkach osobistych i bytowych nieletniego, metodach prowadzonego nadzoru i kontroli zachowania nieletniego, a także postępy w procesie resocjalizacji oraz ocenę skuteczności podjętych działań.

2. Kurator sądowy niezwłocznie zawiadamia sąd o zdarzeniach wymagających wydania zarządzeń opiekuńczych, w szczególności w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia nieletniego bądź innych osób albo rażącego naruszenia przez nieletniego porządku prawnego, i jednocześnie podejmuje działania niezbędne dla uchylenia zagrożenia.

§ 11. 1. Przebieg nadzoru i podejmowane na bieżąco czynności kurator sądowy dokumentuje w karcie czynności nadzoru, prowadzonej osobno dla każdego nadzorowanego. W karcie czynności wpisuje się:

- 1) datę, miejsce i rodzaj czynności;
- 2) zwięzłe informacje uzyskane w toku prowadzonych czynności;

- 3) ewentualne uwagi lub oświadczenia nieletniego;
- 4) własne uwagi i zamierzenia w zakresie sprawowanego nadzoru;
- 5) źródła informacji o nieletnim.

2. Karty czynności nadzoru nie prowadzi się, jeżeli sąd w orzeczeniu określił częstotliwość składania sprawozdań krótszą niż 3 miesiące.

§ 12. 1. Dokumentacja prowadzona przez kuratora sądowego powinna być, w miarę możliwości, sporządzana pismem maszynowym.

2. Dokumentacja, o której mowa w ust. 1, może być sporządzana także przy wykorzystaniu systemu informatycznego, a poszczególne sprawozdania, karty czynności i inne dokumenty mogą być generowane w zakresie wprowadzonych do systemu danych.

§ 13. 1. Kurator sądowy, którego sąd rodzinny zobowiązał do kontroli wykonania nałożonych na nieletniego obowiązków określonego postępowania, o których mowa w art. 6 pkt 2 ustawy, na żądanie sądu lub okresowo, nie rzadziej niż raz na 3 miesiące, zbiera informacje o sposobie realizacji nałożonego obowiązku. W tym celu kurator sądowy jest uprawniony do:

- 1) odwiedzania nieletniego w jego miejscu zamieszkania;
- 2) żądania od nieletniego i jego rodziców lub opiekuna informacji na temat realizacji nałożonych obowiązków, w tym w formie pisemnych oświadczeń;
- 3) wzywania nieletniego i jego rodziców lub opiekuna do siedziby zespołu w celu złożenia przez nich oświadczeń, o których mowa w pkt 2;
- 4) zwracania się do pokrzywdzonych lub podmiotów, na rzecz których nieletni został zobowiązany do wykonania określonych czynności, o informację o sposobie i terminie ich wykonania.

2. Kurator sądowy sporządza sprawozdanie z wykonanych czynności, w którym informuje sąd w szczególności o: sposobie i zakresie wykonania obowiązków, działaniach podjętych względem nieletniego, jego rodziców lub opiekuna w celu zobligowania nieletniego do realizacji obowiązku, a także przedstawia wnioski w przedmiocie zastosowania środków wychowawczych w przypadku uchylania się od wykonania obowiązku.

§ 14. 1. Kontrolując wykonanie obowiązków, o których mowa w art. 7 § 1 ustawy, nałożonych na rodziców lub opiekuna nieletniego, kurator sądowy co najmniej raz w miesiącu zbiera informacje

dotyczące ich realizacji, w szczególności poprzez wizyty w miejscu zamieszkania nieletniego, zwrócenie się do odpowiednich podmiotów lub instytucji bądź wezwanie rodziców lub opiekuna do osobistego stawiennictwa. Sąd może określić inną częstotliwość wykonywania tych czynności.

2. Do kontrolowania przez kuratora sądowego obowiązków, o których mowa w art. 7 § 1 ustawy, stosuje się odpowiednio przepisy § 8 i § 11 ust. 1.

§ 15. Organizacje młodzieżowe lub inne organizacje społeczne, a także zakłady pracy, którym powierzono sprawowanie nadzoru, powinny nie później niż w ciągu 7 dni od dnia powierzenia wyznaczyć przedstawiciela, za jego zgodą, do wykonywania czynności związanych z nadzorem.

§ 16. 1. O wyznaczeniu przedstawiciela, o którym mowa w § 15, organ statutowy organizacji lub osoba kierująca zakładem pracy powiadamia sąd, przekazując jednocześnie jego imię i nazwisko wraz z jego numerem telefonu lub telefaksu umożliwiającym z nim kontakt.

2. Organ statutowy organizacji lub osoba kierująca zakładem pracy może w uzasadnionych przypadkach, z własnej inicjatywy lub na wniosek sądu, zmienić przedstawiciela wyznaczonego do wykonywania czynności związanych z nadzorem, w szczególności w razie stwierdzenia niewłaściwego wykonywania nadzoru.

3. Organ statutowy organizacji lub osoba kierująca zakładem pracy niezwłocznie powiadamia sąd o zmianie przedstawiciela i przekazuje jego imię i nazwisko wraz z jego numerem telefonu lub telefaksu umożliwiającym z nim kontakt.

§ 17. 1. Organizacje młodzieżowe lub inne organizacje społeczne, zakłady pracy albo osoby godne zaufania co najmniej raz w miesiącu nawiązują kontakt z nieletnim, jego rodzicami lub opiekunem w celu skontrolowania zachowania nieletniego oraz podejmują inne czynności określone w art. 70a ustawy. Sąd może określić inną częstotliwość wykonywania tych czynności.

2. W pozostałym zakresie do organizacji młodzieżowych lub innych organizacji społecznych, zakładów pracy albo osób godnych zaufania, którym powierzono sprawowanie nadzoru, stosuje się odpowiednio przepisy § 4, § 5, § 6 ust. 1 i 2, § 7, § 8, § 9 ust. 1 i 3 oraz § 10.

§ 18. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

MINISTER SPRAWIEDLIWOŚCI

UZASADNIENIE

Projekt niniejszego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości stanowi wykonanie delegacji zawartej w art. 70e ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, z późn. zm.), zwanej dalej „upn”, w brzmieniu nadanym przepisami ustawy z dnia ... o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. poz. ...).

Rozwiązania przyjęte w zaproponowanym projekcie co do zasady powielają rozwiązania obowiązujące na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 lutego 2012 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania nadzoru nad nieletnim przez kuratorów sądowych, sposobu wykonywania obowiązków przez organizacje młodzieżowe lub inne organizacje społeczne, zakłady pracy i osoby godne zaufania oraz sposobu kontrolowania obowiązków nałożonych na rodziców lub opiekuna nieletniego (Dz. U. poz. 228).

Rozporządzenie reguluje zakres praw i obowiązków kuratorów sądowych, procedury postępowania, a także terminowość podejmowanych kolejno czynności w zespole kuratorskiej służby sądowej. W sposób jasny i przejrzysty określa czynności kierownika zespołu i kuratora zawodowego, a także przepływ informacji i dokumentów pomiędzy nimi. Kierownik zespołu będzie mógł dokonać rozdziału spraw dotyczących nadzoru, mając na uwadze podział terytorialny i obciążenie pracą poszczególnych kuratorów sądowych. Umożliwi to racjonalne obciążenie zadaniami poszczególnych kuratorów, ponieważ z dotychczasowych doświadczeń wynika, że podział terytorialny nie zawsze sprzyjał równomiernemu obciążeniu ich pracą.

Rozporządzenie wprowadza możliwość wykorzystywania przez kuratora sądowego w kontaktach z nieletnim, jego rodzicami lub opiekunem telefonu lub telefaksu. Wykonanie czynności takich jak wezwanie, zawiadomienie lub przekazanie informacji będzie mogło być dokonane za pośrednictwem tych urządzeń telekomunikacyjnych. Już na etapie objęcia nadzoru kurator będzie miał obowiązek uzyskania od nieletniego, jego rodziców lub opiekuna numerów telefonu lub telefaksu oraz korzystania z nich w razie potrzeby. Celem tej regulacji jest wykorzystanie dostępnych obecnie możliwości technicznych w kontaktach z podopiecznym. W dobie rozpowszechnienia się telefonów komórkowych konieczne wydaje się ograniczenie kosztownego i długotrwałego wzywania nieletniego i jego rodziców lub opiekuna za pośrednictwem, np. poczty. Czynność wykonaną za pomocą takiego środka łączności kurator będzie odnotowywał w karcie nadzoru w postaci krótkiej notatki o przeprowadzeniu rozmowy z nieletnim, czy też z jego rodzicami lub z opiekunem.

Należy podkreślić, że nadal zasadą w działaniach kuratora będzie odwiedzanie osób, których dotyczy postępowanie, co wynika zarówno z przepisu art. 70a § 2 upn, jak i przepisu art. 9 pkt 1 ustawy o kuratorach sądowych. Z uwagi na często jednak występującą w praktyce sytuację, że to kurator zabiega o kontakt i podejmuje liczne działania, aby nieletni, czy też jego rodzice bądź opiekun poddali się rygorom związanym z nadzorem, przy całkowitej bierności i braku współpracy podopiecznych, wprowadzono regulację umożliwiającą kuratorowi sądowemu wezwanie nieletniego, jego rodziców lub opiekuna do osobistego stawiennictwa w siedzibie zespołu. Uregulowanie to będzie stosowane jedynie w wyjątkowych sytuacjach, gdy kurator nie będzie mógł nawiązać kontaktu z nieletnim, jego rodzicami lub opiekunem, gdyż np. mimo kilkukrotnych wizyt nie może zastać ich w domu, bądź nie otwierają drzwi.

Rozporządzenie określa także obowiązki nieletniego, jego rodziców lub opiekuna w czasie sprawowania nadzoru, wskazując, że osoby te zobowiązane są umożliwić kuratorowi zapoznanie się z warunkami wychowawczymi, bytowymi, w tym mieszkaniowymi, sytuacją zdrowotną i rodzinną nieletniego, udzielać kuratorowi informacji i wyjaśnień o zachowaniu nieletniego i wykonywaniu nałożonych obowiązków, a także udostępnić do wglądu dokumentację dotyczącą wykonywania nałożonych obowiązków oraz informować kuratora o zmianie miejsca nauki, pracy, leczenia bądź terapii nieletniego. W sytuacji, kiedy szczegółowo określone są obowiązki podmiotu sprawującego nadzór, celowe jest również precyzyjne określenie obowiązków osób poddanych nadzorowi. Kurator swoje obowiązki wykonuje na podstawie orzeczenia sądu, upoważniającego go do działania. Uprawnienie do odwiedzania przez niego podopiecznego w miejscu jego zamieszkania lub pobytu, a także w zakładach zamkniętych wynika z art. 9 pkt 1 ustawy o kuratorach sądowych. Pamiętać przy tym należy, że wykonujący orzeczenie sądu w sprawie nieletniego kurator często wkracza w bardzo delikatną sferę relacji i stosunków wewnątrzrodzinnych, a także ingeruje w sferę intymną, jaką jest mir domowy, co często rodzi opór podopiecznych. Jak już wyżej wskazano, znane są z praktyki sądowej sytuacje, że kurator nie jest wpuszczany do mieszkania podopiecznego, a jego kontakt z nadzorowanym, bądź jego najbliższymi ogranicza się jedynie do rozmowy przy furtce, czy też przez uchylone drzwi mieszkania. Dlatego też celowe wydaje się doprecyzowanie uprawnień kuratora w tym zakresie.

W rozporządzeniu określona jest procedura składania sprawozdań z objęcia i przebiegu nadzoru, a także okoliczności, które powinny być odnotowane w karcie czynności nadzoru.

W związku z powszechną komputeryzacją celowe jest określenie, że dokumentacja prowadzona przez kuratora sądowego powinna być sporządzana, w miarę dostępnych możliwości technicznych, pismem maszynowym. Dokumentacja ta może być także prowadzona przy wykorzystaniu systemu

informatycznego, a poszczególne dokumenty mogą być generowane w zakresie wprowadzonych do systemu danych.

Określone zostały zadania kuratora sądowego w przypadku kontroli wykonywania przez rodziców lub opiekuna nałożonych na nich przez sąd rodzinny obowiązków – na podstawie art. 7 § 1 upn. Dotychczas kwestia ta nie była w ogóle uregulowana. Z uwagi na to, że zakres zadań kuratora w tego rodzaju sprawach sprowadzał się będzie z reguły do skontrolowania wykonania przez rodziców lub opiekuna jednej z czynności określonych w art. 7 upn (np. poprawy warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego, ścisłej współpracy ze szkołą, czy też naprawienia w całości lub części szkody wyrządzonej przez nieletniego), również zakres dokumentacji prowadzonej przez kuratora sądowego w tych sprawach będzie mniejszy, ograniczony do prowadzenia jedynie kart czynności nadzoru (§ 12 ust. 1).

W rozporządzeniu określono szczegółowy tryb wykonywania obowiązków i uprawnień przez organizacje młodzieżowe lub inne organizacje społeczne, zakłady pracy lub osoby godne zaufania, którym powierzono wykonywanie nadzoru nad nieletnim. Dotychczasowa luka prawna w tym zakresie mogła przyczynić się do zbyt rzadkiego sięgania przez sądy rodzinne po środek wychowawczy określony w art. 6 pkt 4 upn. Rozporządzenie określa terminy składania przez przedstawicieli organizacji młodzieżowych lub innych organizacji społecznych, zakłady pracy lub osoby godne zaufania sprawozdań z objęcia i przebiegu nadzoru, a także wskazuje, że stosować się do nich będzie odpowiednio przepisy rozporządzenia odnoszące się do kuratorów w zakresie sprawowania nadzoru.

Projekt rozporządzenia zostanie zamieszczony na stronie internetowej Biuletynu Informacji Publicznej Ministerstwa Sprawiedliwości oraz stronie internetowej Biuletynu Informacji Publicznej Rządowego Centrum Legislacji w zakładce „Rządowy Proces Legislacyjny” – stosownie do postanowień art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. Nr 169, poz. 1414, z późn. zm.).

Projekt nie zawiera przepisów technicznych i nie podlega notyfikacji zgodnie z trybem przewidzianym w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych (Dz. U. Nr 239, poz. 2039 oraz z 2004 r. Nr 65, poz. 597).

Projektowana regulacja nie jest objęta prawem Unii Europejskiej.

OCENA SKUTKÓW REGULACJI (OSR)

1. Podmioty, na które oddziałuje projektowana regulacja

Projektowane rozporządzenie będzie miało wpływ na kuratorów sądowych, na organizacje młodzieżowe, społeczne, zakłady pracy i osoby godne zaufania, którym powierzone zostanie sprawowanie nadzoru, na samych nieletnich, ich rodziców lub opiekuna.

2. Zakres konsultacji społecznych

Projekt zostanie przedstawiony do zaopiniowania Rzecznikowi Praw Dziecka, Krajowej Radzie Kuratorów, sądom powszechnym (prezesom sądów okręgowych) oraz Stowarzyszeniu Sędziów Sądów Rodziny w Polsce.

Projekt zostanie ponadto przekazany Rzecznikowi Praw Obywatelskich do wiadomości.

3. Wpływ regulacji na sektor finansów publicznych, w tym na budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego.

Wejście w życie rozporządzenia nie spowoduje dodatkowych skutków finansowych dla budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego.

4. Wpływ regulacji na rynek pracy.

Projekt nie wywrze wpływu na rynek pracy.

5. Wpływ regulacji na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym na funkcjonowanie przedsiębiorstw.

Projekt nie wywrze wpływu na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość.

6. Wpływ regulacji na sytuację i rozwój regionalny.

Projekt nie wywrze wpływu na sytuację i rozwój regionalny.

ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI

z dnia

w sprawie szczegółowych warunków postępowania w przypadku stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich i młodzieżowych ośrodkach wychowawczych

Na podstawie art. 95c § 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, z późn. zm.) zarządza się, co następuje:

§ 1. Rozporządzenie określa:

- 1) szczegółowe warunki postępowania w przypadku stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec nieletniego, jak również sprawowania opieki nad stanem zdrowia nieletniego, wobec którego zastosowano tego rodzaju środki;
- 2) szczegółowe warunki, jakim powinny odpowiadać izby izolacyjne i sposób sprawdzania warunków pobytu nieletniego w tych izbach;
- 3) warunki organizacyjno-techniczne prowadzenia rejestru zastosowanych wobec nieletniego środków przymusu bezpośredniego oraz szczegółowy zakres danych i informacji zawartych w rejestrze;
- 4) sposób postępowania w przypadku złożenia przez nieletniego lub jego obrońcę skargi na zastosowanie środków przymusu bezpośredniego.

§ 2. Przez użyte w rozporządzeniu określenia należy rozumieć:

- 1) zakład – zakład poprawczy oraz schronisko dla nieletnich;
- 2) ośrodek – młodzieżowy ośrodek wychowawczy;
- 3) dyrektor – dyrektora zakładu lub ośrodka.

§ 3. Nieletniego, wobec którego zastosowano środki przymusu bezpośredniego, w każdym przypadku obejmuje się wzmożonym oddziaływaniem psychologiczno-pedagogicznym, które powinno zmierzać w szczególności do rozładowania napięcia emocjonalnego i wyeliminowania agresji. Zakres i wyniki oddziaływania psychologiczno-

-pedagogicznego odnotowuje się w dokumentacji nieletniego prowadzonej przez zakład lub ośrodek.

§ 4. 1. Użycie siły fizycznej polega na doraźnym, krótkotrwałym ręcznym obezwładnieniu nieletniego.

2. Siłę fizyczną stosuje się w granicach niezbędnych do pokonania oporu nieletniego.

3. Siłę fizyczną może stosować, w razie konieczności, jednocześnie więcej niż jeden pracownik zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich.

§ 5. 1. Umieszczenie w izbie izolacyjnej polega na odosobnieniu nieletniego w pomieszczeniu dźwiękochłonnym, ogrzany, oświetlonym i monitorowanym, którego wyposażenie stanowią przymocowane do podłogi: stół, krzesło i łóżko.

2. Pomieszczenie izby izolacyjnej powinno być urządzone w sposób uniemożliwiający dokonanie przez nieletniego samouszkodzenia.

§ 6. 1. Przed umieszczeniem w izbie izolacyjnej należy nieletniemu odebrać przedmioty, które mogą być niebezpieczne dla życia lub zdrowia nieletniego lub innych osób, w szczególności przedmioty o ostrych krawędziach, okulary, pas, szelki, sznurowadła i zapalki.

2. Przedmioty osobistego użytku dostarcza się nieletniemu w ilości i na czas niezbędny do utrzymania higieny osobistej oraz spożycia posiłku.

§ 7. 1. W izbie izolacyjnej umieszcza się nieletnich pojedynczo.

2. Stan fizyczny i zachowanie nieletniego umieszczonego w izbie izolacyjnej podlega systematycznemu sprawdzaniu. Sprawdzenia tego dokonuje odpowiednio przeszkolony pracownik, wyznaczony przez dyrektora, nie rzadziej niż co 15 minut.

3. W razie wystąpienia zagrożenia dla życia lub zdrowia nieletniego pracownik, o którym mowa w ust. 2, niezwłocznie powiadamia o tym lekarza albo pielęgniarkę oraz dyrektora, jak również podejmuje inne niezbędne działania mające na celu zabezpieczenie życia i zdrowia wychowanka.

§ 8. 1. Założenie pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa polega na ograniczeniu swobody ruchów przez częściowe lub całkowite unieruchomienie nieletniego.

2. Założenie pasa obezwładniającego stosuje się w celu unieruchomienia rąk, w sposób niepowodujący nadmiernego ucisku na jamę brzuszną i ręce oraz nietamujący obiegu krwi. Pierścienie, w których umieszcza się nadgarstki obu rąk, powinny znajdować się na wysokości bioder, z przodu tułowia.

3. Założenie kaftana bezpieczeństwa stosuje się w celu unieruchomienia rąk, w sposób niepowodujący nadmiernego ucisku na jamę brzuszną, klatkę piersiową i kończyny oraz nietamujący obiegu krwi i nieutrudniający oddychania.

§ 9. Założenie nieletniemu pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa może nastąpić na okres do 2 godzin. O możliwości dalszego stosowania tych środków, na następne okresy 2-godzinne, decyduje dyrektor po zasięgnięciu opinii lekarza, poprzedzonej badaniem lekarskim, oraz uprzedzeniu nieletniego o możliwości przedłużenia stosowania środka. Maksymalny okres stosowania tych środków nie może przekroczyć łącznie 8 godzin.

§ 10. 1. Nieletni, któremu założono pas obezwładniający lub kaftan bezpieczeństwa, pozostaje pod opieką pracownika wyznaczonego przez dyrektora. Stan zdrowia nieletniego jest sprawdzany przez lekarza lub pielęgniarkę, w obecności pracownika, nie rzadziej niż co 15 minut.

2. Dyrektor lub pracownik przez niego wyznaczony, o którym mowa w ust. 1, decyduje o krótkotrwałym uwolnieniu nieletniego przez pracowników zakładu z pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa, w celu zmiany jego pozycji lub zaspokojenia potrzeb fizjologicznych i higienicznych, nie rzadziej niż co godzinę.

3. W razie wystąpienia zagrożenia dla życia lub zdrowia nieletniego pielęgniarka, po udzieleniu niezbędnej pomocy, niezwłocznie zawiadamia o tym lekarza i dyrektora; jeżeli pomocy udziela lekarz, wówczas on zawiadamia dyrektora.

§ 11. W razie zastosowania środka przymusu bezpośredniego, w postaci założenia pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa, wskazane jest umieszczenie nieletniego, wobec którego ten środek zastosowano, w osobnym pomieszczeniu.

§ 12. 1. Protokół zastosowania środka przymusu bezpośredniego sporządza niezwłocznie pracownik, który podjął decyzję o zastosowaniu środka przymusu.

2. W protokole zamieszcza się w szczególności:

- 1) informacje o przyczynach zastosowania środka przymusu bezpośredniego, ze wskazaniem sytuacji, o której mowa w art. 95a § 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich – w związku z którą środek zastosowano;
- 2) opis zachowania nieletniego w trakcie stosowania środka przymusu bezpośredniego i po zastosowaniu tego środka;
- 3) wyniki badania lekarskiego;

- 4) dokładną godzinę oraz miejsce zastosowania środka oraz godzinę zakończenia stosowania środka;
- 5) imię i nazwisko oraz datę urodzenia nieletniego, wobec którego zastosowano środek przymusu bezpośredniego.

3. Protokół potwierdzają podpisami zatrudnieni w zakładzie lub w ośrodku pracownicy biorący udział oraz obecni przy stosowaniu środka przymusu bezpośredniego.

§ 13. Dyrektor prowadzi rejestr zastosowanych środków przymusu bezpośredniego wobec nieletniego, obejmujący dane osobowe tego nieletniego, datę, rodzaj, przyczynę oraz godzinę zastosowania i czas stosowania środka przymusu bezpośredniego.

§ 14. O zastosowaniu środka przymusu bezpośredniego dyrektor powiadamia niezwłocznie – nie później niż w ciągu 24 godzin od jego zastosowania – sędziego rodzinnego sprawującego nadzór nad zakładem lub ośrodkiem, sąd rodzinny wykonujący środek poprawczy lub wychowawczy albo organ, do którego dyspozycji pozostaje nieletni przebywający w schronisku.

§ 15. W razie złożenia przez nieletniego skargi do sędziego rodzinnego, sprawującego nadzór nad zakładem lub ośrodkiem na zastosowanie środka przymusu bezpośredniego, dyrektor przedstawia ją niezwłocznie, wraz z protokołem zastosowania środka przymusu bezpośredniego, sędziemu sprawującemu nadzór nad zakładem lub ośrodkiem.

§ 16. W przypadku zastosowania środka przymusu bezpośredniego sędzia rodzinny, sprawujący nadzór nad zakładem lub ośrodkiem, podejmuje czynności wynikające z nadzoru nad sposobem wykonywania orzeczeń.

§ 17. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem ...

MINISTER SPRAWIEDLIWOŚCI

UZASADNIENIE

Projekt rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowych warunków postępowania w przypadku stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich i młodzieżowych ośrodkach wychowawczych stanowi wykonanie delegacji zawartej w art. 95c § 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178), zwanej dalej: „upn”, w brzmieniu nadanym ustawą z dnia ... o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich i ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. poz. ...).

Nowelizacją tą uzupełniono regulację ustawową, dotyczącą stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich i młodzieżowych ośrodkach wychowawczych.

Przedstawiony projekt uzupełnia regulację ustawową o materię objętą upoważnieniem zawartym w przepisie art. 95c § 1 upn.

W projekcie wyraźnie wskazano, iż nieletniego, wobec którego zastosowano środki przymusu bezpośredniego, należy objąć wzmożonym oddziaływaniem psychologiczno-pedagogicznym. Powinno ono zmierzać w szczególności do rozładowania napięcia emocjonalnego i wyeliminowania agresji. Zakres i wyniki oddziaływania psychologiczno-pedagogicznego odnotowuje się w dokumentacji nieletniego prowadzonej przez zakład lub ośrodek. Zapis ten obligował będzie do ujawnienia stosowanych metod i stanowił będzie źródło wiedzy dla skuteczniejszego przyszłego oddziaływania np. przez innego psychologa, czy przez inną placówkę w przypadku przeniesienia nieletniego. Jednocześnie będzie to dokumentowało historię stosowanych metod i ich skuteczności w odniesieniu do wychowanka.

Zaproponowane rozwiązanie dotyczące określenia niezbędnego wyposażenia izby izolacyjnej precyzują pojęcie niezbędnego wyposażenia takiej izby. Powtórzono za ustawą, iż pomieszczenie to musi być monitorowane, ponieważ również w tych pomieszczeniach dochodzić może do prób samookaleczenia lub prób samobójczych. Warunki określone w projektowanym przepisie są następstwem tego, że w izbach izolacyjnych umieszczani są przede wszystkim nieletni agresywni.

Uzupełnieniem monitoringu w izbach izolacyjnych jest obowiązek dokonywania przez pracowników zakładu kontroli tych pomieszczeń nie rzadziej niż co 15 minut. Przyjęcie tego rozwiązania wynika z działania zabezpieczającego zdrowie i życie nieletniego, wobec którego zastosowano ten rodzaj środka przymusu bezpośredniego. Niewątpliwie kontrola pomieszczeń w połączeniu z ich monitoringiem pozwoli na ograniczanie prób samobójczych i samookaleczeń nieletnich umieszczonych w tych izbach oraz umożliwią skuteczniejszą pomoc w takich wypadkach.

W projekcie precyzyjnie wskazano szczegółowe warunki, dotyczące środków w postaci założenia pasa obezwładniającego i kaftana bezpieczeństwa. Przepis ustawy opisuje łącznie dwa środki – założenie pasa obezwładniającego i kaftana bezpieczeństwa. Praktyczne użycie tych środków jednak znacznie się różni i konieczne było wyraźne ich rozróżnienie. Wynikiem nowej regulacji będzie bezpieczniejsze używanie tych środków wobec nieletniego.

Przy zastosowaniu środków w postaci założenia pasa obezwładniającego czy kaftana bezpieczeństwa, wskazano na obowiązek kontroli lekarskiej lub pielęgniarskiej, zarówno podczas stosowania środka, jak i po jego zakończeniu. Tego typu środki przymusu mogą bowiem stanowić zagrożenia dla życia nieletniego i konieczne jest zapewnienie bezpiecznego ich stosowania.

W projekcie precyzyjnie określono maksymalny czas stosowania środków, w postaci założenia pasa obezwładniającego i kaftana bezpieczeństwa, na 8 godzin. Wcześniejsze regulacje umożliwiały stosowanie wskazanego środka teoretycznie przez czas nieokreślony. W celu zagwarantowania jego bezpiecznego użycia należało określić czas maksymalny. Zaproponowany okres 8 godzin winien wystarczyć na wyciszenie wychowanka lub podjęcie decyzji o np. włączeniu środków farmakologicznych przez lekarza.

Zgodnie z projektowanymi przepisami na pracownika, który podjął decyzję o zastosowaniu środka przymusu bezpośredniego nałożony został obowiązek dokumentowania protokołem zdarzeń powodujących konieczność użycia środka przymusu, ich przebiegu, okoliczności użycia środka przymusu, stanu zdrowia nieletniego, wobec którego zastosowano środek przymusu. Protokół taki, potwierdzony podpisami pracowników obecnych przy zdarzeniu, pozwala na dokonanie oceny prawidłowości zastosowania środka przymusu, co stanowi element kontroli nad stosowaniem tych środków.

W przepisie określającym zawartość rejestru stosowanych wobec nieletnich środków przymusu bezpośredniego określono podstawowe dane, które winien zawierać protokół dotyczący zastosowania środka przymusu bezpośredniego. Z uwagi na konieczność ścisłego przestrzegania praw nieletnich, wszelka dokumentacja dotycząca stosowania tych środków

winna być precyzyjna i zawierać informacje, w oparciu o które możliwe będzie ustalenie, czy np. czas stosowania środka przymusu zgodny był z obowiązującymi przepisami.

Wyraźnie wskazano na konieczność odnotowywania w rejestrze przypadków zastosowania środków przymusu bezpośredniego oraz czasu stosowania tych środków. Podkreślić należy, że ujęcie w projekcie tych właśnie rozwiązań jest przejawem dążenia do jak najlepszej ochrony praw nieletnich przebywających w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich i młodzieżowych ośrodkach wychowawczych.

Mając na uwadze okoliczność, że nie we wszystkich placówkach, w których dopuszcza się stosowanie środków przymusu bezpośredniego, zatrudnieni są etatowi pracownicy medyczni (ratownik medyczny, pielęgniarka, lekarz), należy przyjąć, że powiadomienie tych pracowników przewidziane niniejszym rozporządzeniem polegać może również na zawiadomieniu służb medycznych, z którymi zawarta została umowa o obsługę medyczną placówki, a w przypadkach powstania zagrożenia dla zdrowia lub życia osoby zawiadamiane będzie i wzywane pogotowie ratunkowe.

Zwrócić należy uwagę na to, że w przepisie § 14 doprecyzowano czas na zawiadomienie organów o zastosowaniu środka przymusu bezpośredniego (24 godziny). Dysponując takimi środkami komunikacji jak telefony komórkowe, faksy, poczta elektroniczna, krótki czas przesyłania informacji umożliwia skuteczną kontrolę nad stosowaniem środków przymusu bezpośredniego.

Odnosnie do trybu procedowania w przypadku wniesienia przez nieletniego skargi, przyjęto, że skargę składa się do dyrektora placówki, który ma obowiązek jej niezwłocznego przedstawienia sędziemu sprawującemu nadzór nad zakładem lub ośrodkiem. W związku ze złożoną skargą sędzia ma obowiązek podjęcia czynności wyjaśniających i kontrolujących zasadność i prawidłowość użycia tych środków w zakresie wynikającym z nadzoru nad sposobem wykonywania orzeczeń. Zakres tych czynności określony został w art. 77 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 czerwca 2009 r. w sprawie szczegółowego sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 107, poz. 894).

Przedmiot projektowanej regulacji nie jest objęty zakresem prawa Unii Europejskiej.

Projekt rozporządzenia zostanie udostępniony w Biuletynie Informacji Publicznej z chwilą jego przekazania do uzgodnień z członkami Rady Ministrów.

OCENA SKUTKÓW REGULACJI (OSR)

1. Podmioty, na które oddziałuje projektowana regulacja

Projektowana regulacja obejmuje swoim zakresem nieletnich oraz w odniesieniu do zasad funkcjonowania regulowanych tą ustawą instytucji: sądy, sędziów, pracowników zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich oraz młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

2. Zakres konsultacji społecznych

Projekt zostanie przedstawiony do zaopiniowania Rzecznikowi Praw Dziecka, związkom zawodowym działającym na terenie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, MOW oraz Stowarzyszeniu Sędziów Sądów Rodzinnych. Projekt konsultowany będzie również z dyrektorami zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich.

3. Wpływ regulacji na sektor finansów publicznych, w tym na budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego

Projektowana regulacja nie będzie miała wpływu na sektor finansów publicznych, ponieważ przyjęte rozwiązania zachowują niemal dotychczasowy stan w zakresie realizacji zadań.

4. Wpływ regulacji na rynek pracy, konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym na funkcjonowanie przedsiębiorstw oraz na sytuację i rozwój regionalny

Regulacje zaproponowane w projekcie nie będą miały wpływu na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym na funkcjonowanie przedsiębiorstw oraz na sytuację i rozwój regionalny.